

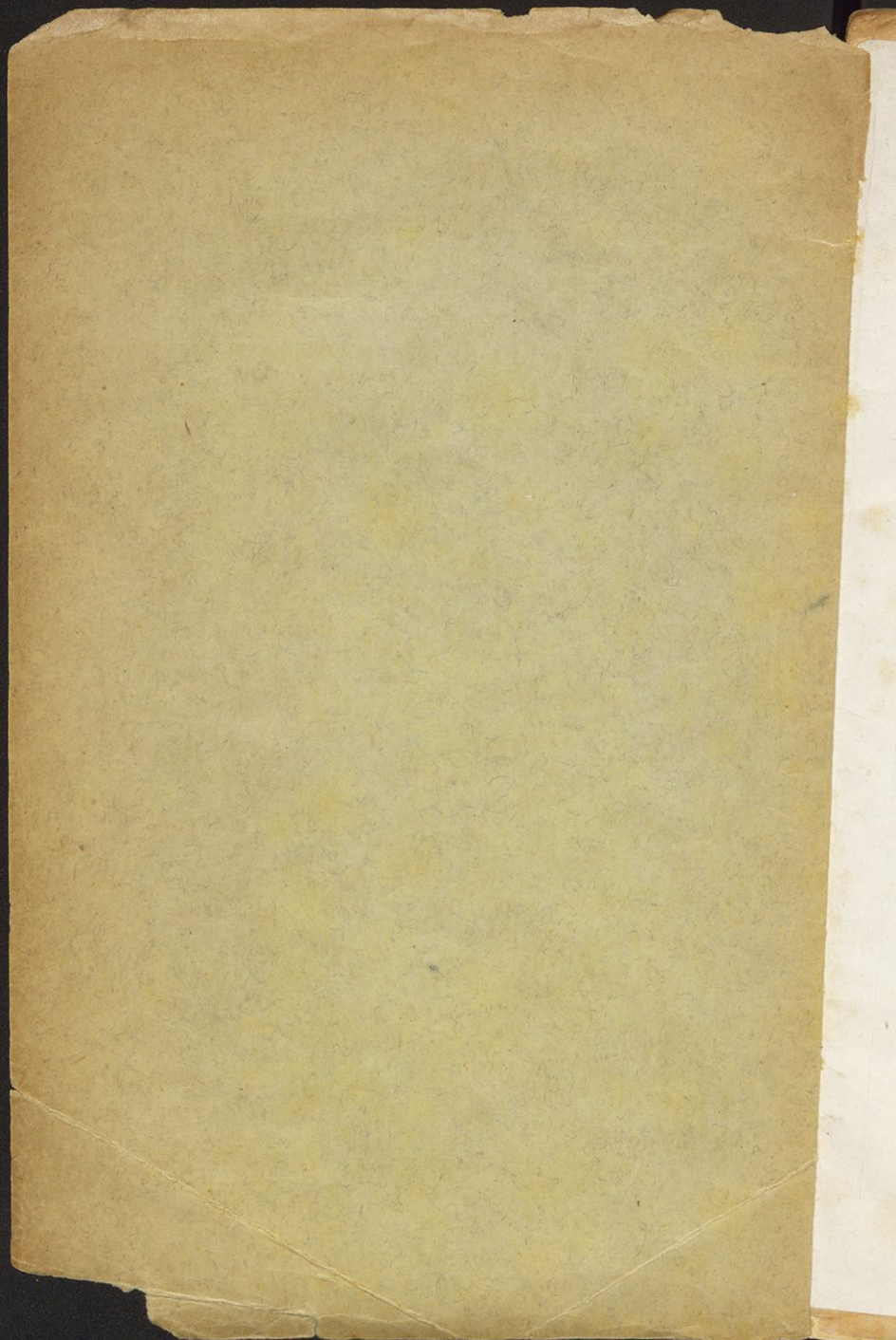
44505

Fr. Trobričič
Ljubljana. 1906.

Doktor Karol Lavrič
in njegova doba. ==

Tiskala in zal. „Goriška Tiskarna“ A. Gabršček.

: : : : : V Goric 1906. : : : : :

Vse za narod, volajo
in napredek

J. Lavinč
/

030021776

Doktor Karol Lavrič in njegova doba.

Spisal **dr. France Oblak.**

Leta 1859. sem vstopil v I. razred goriškega gimnazija. V šolskih počitnicah leta 1860. je povabil dr. Lavrič mojega prijatelja Emila Grossmanna iz Trsta k sebi v Tolmin. Emil me je v tistih počitnicah koj zvalil k sebi. Stanoval je tedaj dr. Lavrič, ki je bil ob enem oskrbnik Kremerjevih posestev nekdanje tolminske grofije, ki je pred l. 1848. imela lastno jurisdikcijo, brezplačno v I. nadstropju vzhodnega kota tolminske grajščine. V pritličju onega kota je imel dr. Lavrič svojo pisarno, ki je bila dobro obiskovana, ker v Tolminu je bila c. kr. politiška in sodnijska gosposka. V Tolmin je zahajal v gorah vsakdo, kdor je iskal katerekoli pravne pomoči, kajti še drug advokat tedaj v osebi Žančevega doktorja Franceta Kovačiča je imel v Tolminu svojo pisarno. Oba ta dva advokata: dr. Lavrič, ki je tedaj še nemško uradoval in se podpisaval Dr. Lauritsch, — in dr. Kovačič, ki je tudi nemško, včasih pa italijansko uradoval in se podpisaval Dr. Covacig, sta bila drug drugemu prijazna pravdna nasprotnika in sta zahajala večkrat v edini tolminski „Leseverein“, ki se je nahajal v Devetakovi hiši nasproti tolminske trivijalke, odkoder smo nekdanj otroci iz šole skozi okno lahko videli, kako so gospodje biljard igrali. Tedaj so v Tolminu gospodje le nemško ali laško govorili. — Na polji, v gojzdi, na „placu“, v krčmi in doma se je govorilo le domača „ferderbana krajnska špraha“, — edino le v cerkvi in šoli se je, kolikor se more še priznati, podučevalo nekako bojazljivo v slovenščini, in sicer ne vselej

v izbrani slovenščini, kajti s cerkvene lece si slišal navadno: „tri božje tugente“, „gmajn potop“, „poverban greh“ i. t. d. v šoli pa: „puštabe“, „šrifta“, „rajtega z repom“ (delitev večmestnih celih števil = Division mehrstelliger ganzer Zahlen), „ali si kapac narediti rajtengo z repom“ —, in v kancliji pri gosposki si slišal le: „šentencije na kontumacijo“ in „urtl“, le včasih si slišal besedo „odlog“, nikoli pa ne lepo donečih slovenskih besed: „pogodba“, „sodba“, „razsodba“, „narok“, „predlog“, „sklep“ i. t. d.

V tem času je imela pri dr. Lavriču večkrat opraviti moja mati v neki pravdi zaradi pripoznanja lastnine in posesti več zemljišč; jaz pa sem prišel še le o počitnicah 1860. prvi-krat k dr. Lavriču, ko je bil Emil Grossmann pri njem, in sem prišel tudi v njegovo pisarnico. V tej pisarnici sem zapazil razvun različnih v snopiče vezanih pravnih spisov najprej gipsovo podobo treh gracij, kakor jih je bil vpodobil italijanski kipar Canova; tam sem zapazil nekoliko knjig postave, med temi občni državljanski zakonik, Jenull, zgodovino Rottekovo in več raztresenih papirjev. Tudi sem videl odvetniško glavno knjigo, pa nisem bil toliko radoveden, da bi bil vprašal ali celo pogledal, kaj so te reči. Na stenah te odvetniške pisarne pa so bile v okvirih razobešene različne, večidel iz ilustrovanih listov izrezane podobe, kakor: bitka pri Sempach-u, Winkelried, prisega na Rütli-ju, Viljelm Tell i. t. d., vse slike, ki so proslavljale nesebično domoljubje, svobodoljubje in trdno požrtvovalnost za narod do smrti. Molčal sem in gledal . . .

V tem času je bila z oktobrovim diplomom 1860. oktrojirana ustava avstrijskim narodom, in je prišel v Tolmin c. kr. notar dr. Janez pl. Premerstein. Ta je dr. Lavriču odvzel oskrbništvo tolminskih posestev gospoda Kremerja, ki je živel na Dunaju, in s tem je bil dr. Lavrič gmotno občutljivo prizadet. Jaz sam ne vem, ali je dr. Lavrič od začetka močno občutil to škodo in ali je to komu povedal, ker dohodki, ki jih je dajalo tedaj odvetništvo v Tolminu (bil je še „numerus clausus“ advokatov), so menda bili takrat še dovolj veliki, iz pravnih nastalih zaradi služnosti so kovali odvetniki še rume-njake, in te pravde niso bile še vse končale. In dr. pl. Premerstein ni prevzel le oskrbništva Kremerjevega premoženja,

on je odvzel tudi c. kr. okrajnemu predstojniku Francu Grossmannu nemale postranske dohodke, katere je dobival kot spisovnino od strank, ker je kot sodnik edini on napravljaj občno overovljene pravne pogodbe in druge pravne spise.

S proglašenjem ustave se je v Tolminu začelo novo življenje. Dr. Lavrič, sporazumljen s tamošnjimi veljaki, posebno z notarjem dr. Janezom Premiersteinom, kaplanom Karolom Pencinom in g. Jožefom Devetakom in z drugimi je sprožil misel, vsled katere se je tolminski „Leseverein“ prelevil v slovensko čitalnico. Poklicali so Tolminci iz Kobarida za učitelja organista, glasbenika Jakopa Furlanija, ker se je bil poprejšnji tolminski organist Anton Sfiligoj, ki je bil spreten ranocelnik, nogo zlomil in ni mogel več pritiskati pedalov pri orgljah. Furlani je izbral izmed tolminskih fantov prve pevce. Ti so bili: Janez Brešan (Tišlarjev Zanut) I. tenor; France Carli (Župčev) II. tenor; Franc Gabršček (Lovretov) I. bas; Janez Šturm II. bas. Zaslišalo se je v Tolminu navdušeno in veselo petje slovensko, in vsi smo občudovali krasne glasove tolminskega čveterospeva. Dr. Lavrič je bil navdušen in kar iz sebe.

Ko so se čutili pevci krepko utrjene, je dr. Lavrič ob času slovenskega shoda na Bledu 1860. pisal svojemu ljubljanskemu kolegi, odvetniku, pesniku in državnemu poslancu dr. Lovru Tomanu in mu je priporočil tolminske pevce, ki so iz Tolmina šli čez Razor v Bohinj in od tod na Bled, odkoder so prišli vsi navdušeni nazaj v Tolmin; tolminska dekleta so bila ponosna na svoje fante pevce. Takrat je veselo zaživelo narodno življenje v Tolminu in od tedaj naprej smo se vzajemno navduševali, kdor je bolj mogel.

Pa to ni ostalo samo v Tolminu; valovi narodnega navdušenja so se vedno bolj razširjali po celi goriški deželi in tudi naše duhovstvo je bilo navdušeno ter je zahajalo k „besedam“, ki so se prirejale v tolminski čitalnici in je pripe-ljalo s seboj poslušalce iz Kobarida, iz Kanala, iz Cerkna in iz vseh približnih krajev; vsi smo bili bratje, dr. Lavrič je bil naš oče. Nikoli med nami ni bilo prepira, ne spora. To so bili časi!

Pa ne, ni bilo to zadosti. Tudi sami so napravljali po vseh teh krajih pevske zборе, če je bilo mogoče čitalnice in besede po vzgledu besed v tolminski čitalnici; celo otroci po Tolminu so igrali „besedo“ in so napravljali med sabo celo po skednjih skrivaj deklamacije.

Tudi mi goriški študenti, ki smo v tedanjem času morali veliko bolj strogo ko sedaj čuvati mladeniško in šolsko disciplino, smo iz Tolmina crpali navdušenje. Dopisovali smo si in se med sabo navduševali. Dr. Lavrič, ki je v Tolminu govoril v družbi, večji jezika, in v družbi študentov svoje krasne govore, je nas mladino poučeval v vsem lepem in dobrem, nas je dramil in izpodbujal, včasih nas je grajal, včasih z nami se šalil, učil je nas deklamirati po Fricke-jevi deklamatoriki, katero je mnogim in tudi meni daroval. (To knjigo še imam.) To je storil vse z namenom, da bi nas vzdignil do narodne omike in do lepega zadržanja. Nikoli ni dregal v nikakoršne čute svojih poslušalcev. Med sabo smo se navduševali na vsak mogoč način z besedo in s pismi, kakor kaže izmed drugih dopisov pismo ranjcega Tinčeta Luznika iz Poljubinja, ki mi ga je pisal leta 1862. in se doslovno glasi:

Predragi prijatelj! Nedopovedljivo me je oveselil Tvoj dragi dopis, dasiravno mi osodo Tvojo dosti nemilo priobčuje. Ljubljeneц moj dragi! Zdramili smo se iz nesrečnega spanja in vstali smo! — Z orožjem srčnosti in stanovitnosti se opasajmo, potem pa, če tudi vsi šteri elementi proti nam se vzdignejo, zmagali nas nikdar ne bodo. Okolščine so take, da le malo časa več se bode zatiravec Slovenstva veselil nesreče in naloge naše.

Dosti je od začetka, da le spoznamo naš stan. Čim več nas bode tujcova ali poptujčenca roka v verige zatiranja uklepala, tim bolj si bomo prizadevali ter potrebnih pomočkov iskali olajšati si naš stan in omiliti si osodo svojo. Kdor pa overa napredek naš in zagraja nam pot do sreče in blagostanja, krivičnik je, in če je tak še izneverjen sin matere Slave, naj ga kar hitro muri popije.

Čitavnica naša, dasiravno še le mlada začetnica razvijanja narodnega duha, je zares naj lepši kinč trga našega, ktereга iz

tmine pozabljivosti vzdigava, ter ljubezen in spoštovanje v srcih naših bližnjih in daljnih bratov do nas Tomincov budi.

Pred nekimi tednami je bil naš čislani domorodec g. F. J. Kofol v štajerski Slatini, kjer je bilo zraven Slovincov tudi mnogo Hrvatov in Srbov zbranih. Ko so ga ti po prijaznem razgovarjanju spoznali, da je Tominec, prašali so ga: Kje pa je ta ljubljeni kraj Tomin? Nikoli poprej ni se od njega ničesar čulo, in zdaj nam se toliko radostnih novic iz njega donaša. Tako in še marsikaj družega prav veselega je pisal Kofol nekemu svojih prijatelov. Mnogozasluženi domoljub Dr. J. R. Razlag je poslal našej čitavnici en primerek „Slovenskega pravnika“ v dar. Poprej imenovani g. Kofol jej je podaril „Kraljedvorski rokopis“, in tako se naša knjižnica množi z raznovrstnimi slovstvenimi izdelki. 27. dne p. m. sim obiskal g. Kofola na Pečinah. Imel sim priložnost ta dan o mnogih zadevah ž njim se razgovarjati in domoljubne čute njegove bolj na tanjko spoznovati. Ves gori za dom. — Le škoda, da ni trdnega zdravja; škoda in greh pa tudi, da je tak bister talent od mnogih tako pozabljen, in da se takemu možu odloči gorjanske pečine za njegovo prebivanje. O pravica, pravica! zakaj pustiš, da s tabo barantajo?

Dalej Ti morem še naznaniti, da g. Kofol namerja spisati tominsko zgodobino. Nabral je v ta namen že mnogo gradiva in znabiti, da bo to krasno delce že v letošnjih „Večernicah“ beli dan zagledalo. To bo dober pripomoček predramiti Tomince in napeljati jih, da se ozrejo nekoliko v nekdanje spominavredne čase.

Kar si mi pisal o prihodu predragih nam gostov, razveselilo me je neizrečeno. Veče všečnosti nam striti ne morete, kakor če nas združeni obiskat pridete. Drago nam bo, če nas s kako mično pesmico al s kakš bodljivo deklamacijo poslavite; rečem Ti pa tudi, če celo nič družega sabo ne prinesete, kakor domoljubno srce, ljubo in drago nam vendarle bo. Dan le-ta si že danes v pratiko prihodnosti zapišemo in željno ga bomo čakali, dokler ne vgleدامo krasote njegove. Skrbi toraj, da se nam želja dopolne.

Prijatelj preljubljeni! Še mnogo ima srce čutil: domoljubje v njem s plamenom gorí; želje se ž njega na daljavo

in širjavo razprostirajo; mnogo milih tožb se ž njega glasi; hrepenjenje po narodovem blagostanju in po narodovi časti se z njega vzdiguje. Premalen je na papirju prostorček, da bi Ti notrino srca bolj obširno popisal. Ako Bog dopusti, kmal bova zlato priložnost imela drug drugemu bolj na tanjko povedati, od česa se širi srce, in kaj so njegove želje. O ti časa kolo, kako se počasi vrtiš!

Prosim, pozdravej mi Milkota, Smrekarjevega in Mijanita. Odzdravej mi Lovretovega Josipa; zroči moj pozdrav vsem znancom in vsem sodijakom, od katerih veš, da srce jim za domovino bije. Ne pozabi pa tudi mnogo čislanim tominskim g. bogoslovcom presrečni moj pozdrav pokloniti.

Ves v bližno prihodnost zamišljen

Te pozdravlja, ostajem

Tvoj odkritosrečni prijatelj

Valentin Luznik l. r.

To pismo mi je Luznik, ki je bil prvi tajnik tolminske čitalnice, pisal še le potem, ko sva bila menjala med sabo več pisem, izmed katerih nahajam pismo od 7. decembra 1862., ki doslovno se tako-le glasi:

„Prijatelj moj dragi! Odkar si mi zginil spred oči, nisim ga čul glasu o Tebi. — Priganjan od prijateljske čuti, sklenil sim, pismeno se k Tebi podati in nekatere nove vesti iz preprostega Tmina Ti naznaniiti.

Pred vsem družim Ti z žalostnim srcem potožim, da sloge in vzajemne bratinske ljubezni se med Tminci v obilni meri pogreša, in to je, ki Tmince — tmince dela. Toliko strank je tukaj, da še v kakem kraljestvu bi se jih toliko misliti ne moglo. Pri tacih okoljščinah je o narodnem napredku le malo nade. Samo enega poznam, kter je imena pravega domoljuba v resnici vreden in ta je gosp. dr. L....č, dasiravno ga nekteri zastran odstopa od vere premalo čislajo. Njegovih lepih lastnost, zavolj kterih je vsega spoštovanja vreden, ti tukaj ne morem popisovati, omenim ti le dve lepi zaslugi njegovi.

Pred nekimi tedni je naročil za 15 gl „Babice“ in jo je prostemu ljudstvu v dar razdelil. Po njegovi zaslugi se je napravila v Tminu tudi nova bukvarnica, v ktere zalogi se skoraj

vse slovenske knjige vsakovrstnega zapopadka dobivajo; bati se je pa, da bi tudi ta nova zvezdica spet ne otemnela, ker le malo, silno malo je teh, ki se nanjo ozirajo. Priprosti ljudje teh krajev so še taki, kakor da bi bili prvi Adamovi nasledniki, pa vender, vender upati je, da bo to dan za dnevom bolje.

V saboto je bila tukajšnja „fantana“ dodelana. V ta namen je bila ob 10. uri slovesna sv. maša s petjem in streljanjem z možnari.

Jest nisem bil te pretečene tedne nič kaj pri zdravlju, upam pa, če bom še kaj živel, da si bova še mnogokrat dopisevala, in v prijateljskih pogovorih drug družemu srce odpirala. Prosim Te ohrani te vesti z a s e, posebno pa, kar zadeva L..... zasluge in Tmincov nečast.

Z zaupom, da bom tudi od Tebe v kratkem kaj novega pozvedel, ostanem, dokler živim Tvoj zvesti in odkritosrčni prijatelj

Tmin 7. 12. 1862.

Val. Luznik l. r.

Ne morem vsega povedati, kako je spal za časa proglašanja ustave leta 1860. slovenski narod na Goriškem in sploh povsod, kjer so Slovenci živeli. Naše navzočnosti v Primorju še celo nič niso vpoštevali, in zaničevali so nas; vendar so včasih nas omenjali v namen, da bi nas prepričali, da si samim sebi koristimo, če se spojimo z Italijani, kakor so to storili drugi narodi, prišedši iz severa in kakor to očitno pravi list „il popolano dell' Istria“ od 12. nov. 1850 št. 13, ki kaže, da je brezvspešno naše hrepenenje ohraniti svojo slovansko narodnost v teh južnih krajih, češ, da smo preveč oddaljeni od svojih slovanskih bratov in od prvotne domovine, katere da celo ne poznamo. Pravi ta list, da proizhajamo iz enega ali drugega slovanskega pokoljenja, pa da se ne počutimo dobro, če ne z Italijani. Ti pa da ne obračajo svojega obraza proti vzhodu, ampak se ozirajo s svojimi zdaj s solzami zalitimi očmi proti zapadu čez svoje lepo jadransko morje, vzdihajoči in boječi se za tiste milijone svojih italijanskih sobratov, ki molijo k Bogu, v svojem italijanskem jeziku. Pravijo „il popolano dell' Istria“ in ž njim vsi sedanji laški patrijotje, da onkraj morja jadranskega so Benetke, je Rim, prve s svetim Markom in drug s Kristovim Namestnikom.

Prigovarja ta list nam Slovanom, naj opustimo misel na nado, da dospemo do više narodne omike, ker še lastnih narečij da ne poznamo in da bi se ne mogli razumeti. Naj se narodno ž njimi zjednačimo v prilog italijanstva. Tudi Slovani so si zabeležili pisavo tega lista za vse prihodnje čase. Kaže pa taka pisava, kako slabo nas naši nasprotniki poznajo in kaki slabi jezikoslovci in zemljeznanci so bili še l. 1850. Dandanes (l. 1906.) bi se jim vsak naš malo odraščen učenec ljudskih šol smejal, in prav bi imel!

Ponašajo pa se Italijani v tem listu s svojimi kupčijskimi središči, ki so mesta in trgi, in so trdnjave italijanstva v naših krajih. S tem nam, seveda, kažejo našo nalogo, oprijeti se kupčije, obrtništva in realnih ved. Pravi „il pop. dell' Istria“, da pride čas, ko se Slovani potopijo v Italijanstvu, kakor se je to zgodilo z vsemi drugimi severnimi ljudstvi, ki so prišla v Italijo.

Te misli so bile kakor programatična izjava istrijskih Italijanov priobčena leta 1850. takrat, ko je Slovanom naklonjeni grof Stadion vranaval šole po Primorskem, in za te misli je prejkone vedel tudi dr. Lavrič, ki se mi zdi, da je tedaj imel opraviti v ugledni tržaški slovanski rodovini, in ki se je že leta 1848. živo baval s tedanjimi političnimi vprašanji in se je potegoval celo za volitve v Frankobrod, nadejaje se, da slovenskim deželam največ koristi obrodi zveza z Nemčijo, če naravno Nemčija čuva narodnost slovensko in jamči po temeljnem zakonu, nikakor pa ne ovira Slovincem primerneга izobraženja, kajti „mi hočemo popraviti napake naših dedov in proslaviti majko Slavijo“ (Laib. Zeitg. 24. apr. 1848.). Od tega časa pa do leta 1861. ne vem o dr. Lavriču nič pozitivnega povedati, ali zdi se mi, da je bil vstopil najprej v državno službo in da je pozneje sam premenil uradništvo z odvetništvom, ki je v tistih časih bilo jako plodonosno in je dajalo velike dohodke, s katerimi je dr. Lavrič lahko vzdrževal sebe, svojo sestro in svojo ljubljeno mater do njene smrti. To tudi vem, da je ena Lavričevih sestrá bila poročena s pesnikom Trnskim. „Kresnice“ Trnskega sva bila za neko deklamacijo v tolminski čitalnici l. 1866. skupaj poslovenila. Pravil mi je ob tej priliki, da pesnik Trnski, njegov svak, s katerim je prijazno občeval,

je pohvalil najino prestavo. Trnski da je pisal svoje Kresnice kot budnice lepemu spolu hrvatskemu, češ, naj se še bolj ko dozdej vžigajo lepe Hrvatice za svoj narod in navdušujejo za krasni svoj jezik.

Ponavljam: dr. Lavrič se je že z leta 1848. pečal, kakor vsi tedanji državljani avstrijski, s politiko; pa on je že za časa svojega prvega uradovanja pri državnem pravdništvu (in takrat je bil Bach minister avstrijski) od 1848. do 1860. naprej, kakor vsi drugi zavedni Slovenci, prenehal kazati svojo politično barvo, da ne bi veljal kot „državi nevaren panslavist“ in se s tem pripravil nesposobnega celo za advokata, katerih vlada ni pripustila k advokaturi, če niso bili politično povsem zanesljivi ljudje. Za to je imela vlada v svojih rokah vso moč z že omenjenim „*numerus clausus*“ advokatov. To in celo obnašanje tedanje cesarske vlade kakor sploh vseh c. kr. vlad in c. kr. mož, ki se še dandanašnji ne silijo spoštovati vseh državnih postav, celo ne vseh temeljnih zakonov naše države, to je bilo vzrok, zakaj jurist dr. Lavrič ni bil kaj vnet za naše c. kr. uradnike in je, kjer je le mogel, zabavljajl proti njim. Za to so ga pa posebno sodnijski uradniki pri našem okrožnem sodišču v Gorici in pri nadsodišču v Trstu sovražili. To je bilo tudi vzrok, da je dr. Lavrič meni kot svojemu „mlademu prijatelju“ odsvetoval, da bi jaz postal uradnik, češ, „potem pa za narod ne boste delali več.“ No, jaz sem vkljub svarilu vstopil k sodišču, da bi ob enem napravil odvetniško prakso enega leta. Prišlo je tako, da sem ostal pri sodišču, in dasi sem vestno vršil svoje dolžnosti, je bila vendar politiška gosposka mnenja: „*dass er zum Slovenismus hinneigt*“. In to velja o naših c. kr. uradnikih za velik greh. Souradniki italijanske narodnosti so bili bolj srečni. Radi narodnosti jih ni nikdo preganjal.

Pa predaleč sem zašel. Vse to je videl in vedel dr. Lavrič. Leto 1860. nam je bilo prineslo ustavo. Prosto je zadihal avstrijski državljani. Vendar le počasi se je trgala megla prejšnjih razmer, in ta megla še dandanes tlači nas Slovence na Goriškem kot mōra. Pa ta mōra je bila do šempaskega tabora strašna: ljudstvo naše je že vsak goriški baraba smel zasmehovati s sramoslovom „šklaf“, puntar; naši ljudje so zaha-

jali v sodišča, v mesto in v njegove „botege“, in uradniki pa pisarji so ž njimi le tako ravnali, kakor bi bili ti ljudje okuženi in strupeni; advokati so v tedanjih časih še mogočno nosili glave po koncu; kak pratikant, če ni razumel jezika naših ljudij, je pogledal le površno listine, katere je kmet praskaje se za ušesi prinesel, in je osorno rekel, naj počaka; kmetič-trpin se ni vedel kam obrniti, hodil je po sodišču od Poncija do Pilata in k večemu mu je pomagal iz zadrege (gotovo le proti „bakšiš-u“ kak sodnijski sluga („drbant“), da ga je peljal v prayo sobo k uradniku; v „botege“ je stopil naš človek, pa tam so se toliko gospodar-trgovec kolikor njegovi pomočniki, katerim so pravili tedaj še „škartoci“, tako vedli, da je kupec le gledal, da je prej prišel iz prodajalnice, ker čutil je, kako ga za nos vodijo. Vse: sodnije, davkarije, politiška gosposka i. t. d. prodajalne, lekarne, krčme, no vse, vse je smelo nas le molzti in zaničevati: „paja sclaf, paja pantalon, mostra di una servata sklava“ i. t. d. i. t. d.

Nimam sedaj pred sabo konkretnih poročil, iz katerih bi se dalo sklepati, zakaj je moglo priti do tega, da so nas Slovence goriške tako brezobzirno zaničevali, ker tukaj bivamo že pred časom Pavlina, patrijarha oglejskega, ki je vladal od leta 774—804. po Kristusu in se nas tukaj nahaja že l. 614, kakor pravi v svoji zgodovini poknežene grofije goriške, izdani 1684. v Vidmu pri tiskarju Schiratti, monsignor Giacomo d' Ischia, ki je za nas Slovence velikega pomena.

Zdi se mi pa, da so naše očete, ki se prenemarni niso brigali za drugo nego za lastne družine, ki so živele v velikih zadrugah, kakor posnemam iz tabularskih izvlečkov goriških javnih knjig, in katere družine so živele le za lastne njive, polja in gojzde pa za lastno živino volov, krav, ovac, koz, prešičev in perutnine; da so naše očete, ki se niso brigali zvonaj domačih rokodelstev za tkanje platna in sukna, malo kovanje, malo rezanje lesenih žlič in lesenih krožnikov; da so naše očete, ki se niso brigali veliko za kupčijo, ne za meščanske obrte, ne za slovstvo; da so naše očete, ki niso imeli ne poželjenja, ne poguma sploh za večja podjetja: zaradi prevelike njih krotkosti, ti ljudje skoraj imeli le za neumne ovce („piora di sclaf“), katere se dajajo le mirno striči in katerim

se je smelo vse storiti, za katera sramotilna počenjanja so bili Lahom kaj priročni naši nezavedni narodni odpadki, ki so se vedno iz dežele rekrutirali in so se po mestu, ki so ga nemški grofi okoli gradu umetno napravili, po navadi neumnih šeškarjev (pregarjev) po malem poitalijančili, kar prav lepo pove že prej priobčeni članek v „Giornale dell' Istria“ od 12./11. 1850 št. 13.

Bili smo goriški Slovenci v nevarnosti, da se popolnoma pozgubimo v italijansko narodnost, katero je avstrijska vlada vedno slepo podpirala nam na škodo, in Italijani so nas že smatrali za svojo domêno, katere posesti še pohotni Nemci ne bi smeli in ne bi mogli motiti po vzdihu italijanskega pesnika Petrarca, ki se glasi: „Provvida natura, che le Alpi posti fra noi e la tedesca rabbia“ (Previdna narava, ki si planine postavlja med nas in med nemško jezo).

To vse opaževati je imel prilikó dr. Lavrič, kateremu je dolgotrajna advokatura pokazala več, nego bi bil smel v vsakem slučaju povedati. To ga je skrajno peklo. On je že od leta 1848. sem gorel (za časa absolutizma 1851—1860 le v srcu) za svojo majko Slavijo, pa kakor je nekdanj Valentin Vodnik po klicu Napoleona: „Ilirija vstan'!“ slišal v poetiškem duhu Ilirijo odgovarjati: „Kaj bodem Ti dala, pogledam okrog: spoznati ne morem skor svojih otrok“; prav tako je tudi dr. Lavrič vprašal samega sebe: Kako hočem Slovenijo dramiti, vse je zanemarjeno; vse spi.

Kakor smo videli od začetka, je bilo prvo narodno dramiló na Goriškem narodno živo petje.

Pa preidimo k študentovski „besedi“ v tolminski čitalnici. Gnalo me je tudi, se pokazati in se izkazati in tako sem se dogovoril z Lavričem in Luznikom, da bi mi goriški študenti napravili besedo v tolminski čitalnici, če bi bilo mogoče. Onadva sta mi rekla, naj bi jaz to stvar po svojem uredil med študenti, pa svetovala sta mi, naj se v ta namen obrnem naravnost do vodstva tolminske čitalnice, in ona da bosta mojo namero podpirala, kakor je to razvidno iz prijateljskega pisma Val. Luznika, ki ga tu doslovno prijavljam:

Ljubljeni prijatelj!

Pred vsem drugim čutim se dolžnega za poslani mi dopis presrčno se Ti zahvaliti, kajti nesim pričakoval Tvojega milega glasu do mene, ker jest že toliko časa molčim, brez da bi vzrok molčanja pred Tabo opravičil. Tvojemu vprašanju, kako se kaj počutim, ne morem odgovoriti drugač, kakor da slabo. Podoben sim drevesu na polji, ki se suši in vsiha od leta do leta, dokler se popolnoma ne posuši in pogine. Ko bi me taka nemila osoda neprenehoma ne trla in davila, saj veš, da bi več storil, kakor storim. Pa per vsem tem vendar ne neham učiti se in študirati. Glavni predmet temu mi je občna povestnica, po spisu nekaterih nemških klasikov.

Nov neznan svet se mi odpira, ko čitam take pred nepoznane izdelke, za um in srce necenljive vrednosti. Prijatelj! v enacih primerljajih Te pač mnogokrat težko pogrešam, da bi vzajemno to in drugo presojevala in prevdarjala.

Kar mi poročáš zastran obiska goriških dijakov, me je, kakor lani, tako tudi letos, jako razveselilo; zraven tega me pa tudi v skrb in vsestransko premišljevanje pripravilo. Rečeno povabilo poslati mi ni kaj lahkega, ker tega ravnatelj samo-oblastno zvršiti ne more. Trebalo bi za to odbor sklicati, za kar se mi pa ravno zdaj primeren čas ne dozdeva. — Naša Čitalnica se precej dobro obnaša, kar zadeva duhovite djanja; samo o dnarstvenih močeh smo šibki: kajti malo nas je; pogostne in slovesne veselice prizadevajo obilno stroškov; časopisov je več, kakor prednje leto. Le dolar tedej je, ki nam brani marsikter dober namen izpeljati.

Ravno sedaj se pripravljamo za veliko besedo 4. augusta, ki tudi ne bo brez stroškov. Zavolj tega se mi zdi pametnejši in primernejši, ta nasvet za kratek čas odložiti in počakati, da omenjena veselica mine. Z dr. Lavričem sim o tem že nekaj govoril. Njemu je bilo to kaj po volji! Takrat je rekel — bila bi lepa prilika prav navdušen govor slovenskim dijakom napraviti!

Tako hitro mi po razloženih okoljnostih nikakor ni mogoče rečenega povabila izdelati. Obljubim pa storiti in prizadeti si vse, kar moje moči v to svrho doseči zamorejo.

Krstno ime dr. Lavriča je Dragotin. Pač primerno njegovemu značaju, kajti drag in ljub je vsacemu, ki ga prav pozna.

Kakor Ti meni, imel bi tudi jest Tebi še mnogo mnogo povedati in razodeti, pa se mi zdi bolj primerno, odložiti to za tisti čas, ko nama bo priložno osebno razgovarjati se. Brzega odpisa željno pričakovaje pošiljam Tebi in Milkotu prijateljski pozdrav

Valentin Luznik, l. r.

V Tminu dne 28. julja 1863.

Jaz, ki sem s svojim „Slavcem“ le skušal samega sebe in sošolce, „kako bi se kaj moglo“ (s „čem“ se nisem vprašal) tudi s svojimi sošolci, sem se z Nacetom Gruntarjem, res mehkodušnim in ljubeznjivim svojim sošolcem (udom nepolitiškega triumvirata: Grossmann, Gruntar, Oblák) dogovoril, da povabimo vse više gimnazijalce, naj s podpisom izrečejo, da pojdejo k besedi v tolminsko čitalnico, kakor se vidi iz sledečega:

Poziv

Že lansko leto smo bili sklenili ob koncu šolskega leta tminsko čitavnico obiskati iti. Ker pa vendar nismo bili šli, prav bi bilo, da bi pa letos te priložnosti ne opustili.

Šli bomo od četrte šole dalje skupaj in v ta namen je potreba, da vsak, kdor iti misli, za skupno vožnjo 70 novčičev do osmega avgusta plača; kdor je zadovoljen, naj se podpiše.

Ako se nas dosti nabere, bomo brž osmega dne avgusta v Tmin pisali, če nam dovolé, da pojdemo obiskati čitavnico.

Deklamoval naj bo, komur bo ljubo; dobro bi bilo, da bi jih ne bilo premalo. Kdor peti zna, naj bode v društvu pel.

V Gorici 16. dne julija 1863. "

Oblák, l. r.

Podpisali so ta poziv sledeči študenti, in še hranim podpise lastnoročne:

Anton Rojic, S. Gregorčič, J. Červ, J. Furlani, Prešern, Nik. Tonkli, Andrej Skrt, Grossmann, Janez Golja, Franjo Smrekar, Janez Strés, Toma Rutar, Peternel, Nace Gruntar, Lojze Juh, Janez Michelisch, Jožef Mlekuž, Jakob Velikonja.

Na zadnji strani tega poziva je se svinčnikom Franjo Smrekar zapisal še sledečo opazko:

Mislím, da bi ne le slabo, ampak zelo potrebno bilo, da bi po besedi, če ne vsi vsaj nekateri skupaj večerjali, ker se bojím, da nas bodo Tminci zasramovali, če se po besedi kakor ovce razkropimo. Tudi mislim, da se je mogel že vsaki izmed vas na to misliti, saj moramo s Tominci, posebno s pevci, ki so prav vrli fantje slovenski, čašo sladkega vinca izpiti! Kaj se Vam zdi? Podpišite se, ako ste zadovoljni. Dnara napravite.

V Gorici 1. avgusta 1863.

Franjo Smrekar l. r. osmošolec.

To zadnjo opombo je bil Franjo Smrekar napisal potem, ko je bil iz Tolmina od svojih izvedel, da nam je odbor slovenske čitalnice dovolil obisk. In res! Koj drugi dan dobim naslednje pismo:

Dragi prijatelj!

Nikoli ne bi bil mislil, da preblago Tvojo željo tako lahko izpolnem. Per vseh overah, kakor sim Ti jih že v prednjem dopisu razložil, potrdil je odbor naše Čitalnice ta predlog v seji dne 30. t. m. enoglasno in ga sprejel z občno pohvalo.

Evo prijatelj! tukaj imaš odborov sklep, da preveriš ž njim dotične goste, kako ljubo in drago nam bo, če nas obiščejo.

Saj nama bo tako treba še dopisovati, preden zora zaželenega dneva napoči; za zdaj Te le prosim, da nam, kadar Ti bode priložno, imena vseh dotičnih dijakov naznaniš.

Tvoj zvesti prijatelj
Valentin Luznik, l. r.

V Tminu dne 31/7 1863.

P. T. Gospodje!

Z veseljem smo dognali, da dovoljno število goriških dijakov misli h koncu prihodnjega mesca tominsko čitalnico obiskati in tukaj besedo napraviti.

To nam je jasen dokaz, kako vneti so naši mladi domorodci za slovensko reč.

Da se tedaj ta hvalevredni namen za toliko gotovši doseže in vresniči, odločil je čitalnični odbor mladim gostom

naznaniti, da jim srčno radi za namenjeni dan čitalnično dvorano odstopimo, ter jo za besedo primerno okinčamo.

Želimo pa, da nam, brž ko bode mogoče, program pošljete, da ga odbor pregleda.

V Tminu dne 31. julija 1863.

Za odbor

Dr. Premerstein l. r.
ravnatelj.

Valentin Luznik
tajnik.

Ko se je izvedelo to med nami goriškimi študenti, smo bili vsi prav zadovoljni in veseli. Že od dne 16. julija 1863. smo se pripravljali za obisk tolminske čitalnice, ki je bila po dr. Lavriču zaslovela po celi slovenski domovini in zvonaj nje daleč okrog. Mi smo se pripravljali za petje, govore in deklamacije in smo, kolikor se še spominjam, sestavili in tolminski čitalnici naznanili približno tak program:

1. Pozdrav, govori Anton Rojic.
2. Deklamacija: Pevčeva kletev po Uhlandu posl. Cegnar, deklamuje France Oblak.

Med temi komadi se je pelo: Slava Slovincem (Rihar), na razhodu (Rihar), nezakonska mati, Kamilo Mašek, „Brodnik čuti udarca“, hrvaški napev i. t. d.

Ta spored študentovske besede smo poslali odboru tolminske čitalnice in po 8. avgustu 1863. smo se na najetih vozovih odpeljali v Tolmin.

Ta študentovska beseda v tolminski čitalnici koncem šolskega leta 1863. se je za vse udeležence popolnoma dobro izvršila in o njej se gotovo nahaja obširno poročilo v „Novicah“ tistega leta.

Dr. Lavrič je bil leta 1848., kakor smo zgoraj videli, pristaš trditve barona Andriana, ki je zanikal, da hočejo Nemci germanizirati avstrijske Slovence, in je zaupal, da se hočejo Nemci zgolj na podlagi pobratimstva in medsebojnega zaupanja zvezati s Slovani, in da taka zveza bi največ koristila slovenskim deželam: Tako naj bi Nemčija dobila tudi Trst.

Pa javnost in dejansko življenje je dr. Lavriča zmiraj bolj spravljalo do prepričanja, da nameni Nemcev glede nas Slovencev niso nikakor taki, kakor jih je baron Andrian slikal,

in potem, ko je 31. decembra 1851. avstrijska vlada pod Bachom vpeljala strogi centralizem in absolutizem, je dr. Lavrič do oktobra 1860. imel čas in priliko prepričati se, da ne Nemci in tudi nobena avstrijska vlada ne glede narodnosti ni in noče biti mila posebno nam Slovencem, ki smo se s prihodom v te dežele ob času potovanja narodov vlegli kot zavora nemški ekspanzivnosti na jug in na vzhod. Mi Slovenci da smo zapah pri vratih do jadranskega morja. Avstrija da je le pionir vsenemštva pri njegovem prodiranju na jug in na vzhod in zaradi tega da mislijo tam gori, da Avstrija ni več bramba proti navalu orientalcev, ampak da historična misija Avstrije je ponemčevanje nenemških narodnosti; to da spoznamo iz njenih dejanj: v prejšnjih temnih časih da so že za Karola Velikega Nemci zatirali nas Slovence; pozneje da je preplavilo njih mogočno plemstvo slovenske dežele in da vidimo počasno, pa konseventno ponemčevanje nekdanj slovenskih planinskih dežel celo notri v srce Koroškega, ki je bilo nekdanj slovenski Korotan in je slovenskemu vojvodi prisegalo na gosposvetskem polju; da je Korotan zdaj že čez polovico razjeden od nemštva in sploh da nemštvo je nasproti nam Slovencem grabežljivo, liki ujeda s svojimi ostrimi kremplji in ostrim kljunom uničuje nedolžnega goloba; da celo v Nemškem Rovtu so hoteli Nemci z nemškimi priseljenci in prisiljenci kolonizovati za nemštvo naše dežele slovenske i. t. d. To vse je spoznal dr. Lavrič, katerega je bil absolutizem še precej, če ne raznarodil, pa v mlačnost zazibal, tako, da se je l. 1860. le po nemško navduševal za svobodo l. 1868., za veliko francosko revolucijo iz l. 1779., za Dantona, Mirabeaua, Rosseau-a in vse tedanje veljavne može. Takrat se je navduševal iz Rottek-ove zgodovine in bil je pristaš pa občudovatelj Franceta Schuselke, kateri je bil postal iz katoličana protestant in je s svojim jako spretno urejevanim listom „Reform“ delal za nemštvo. To Reform je dr. Lavrič brezplačno prepuščal nemški „Kazini“ v Tolminu in je tudi sam postal protestant, kakor se mi pravi, radi nekega protestantovskega krila, v katerega se je bil zaljubil: ko ga je pa protestantovska deklica zavrnila in ni hotela slišati o njegovi ljubezni, je bil dr. Lavrič tako užaljen, potr in obupan (duh njegov je bil blizo do nenormalnosti občutljiv), da je skočil

skozi okno svojega stanovanja, pa se je le pohabil na nogah, kar se mu je celo pozneje življenje poznalo.

Meni samemu je dr. Lavrič pač vedno hvalil protestantovske cerkvene naredbe, češ, da protestanstvo pripozna v svoji cerkvi ljudsko zastopstvo, da protestantovska občina sama voli svoje pastorej, da glas vernikov se pri protestantih upošteva itd. Nikoli pa nisva govorila o veri sami, o razlikah protestantovske vere od katoliške vere, ker on sam ni o tem rad govoril.

Potem ko je dr. Lavrič od leta 1860. naprej podpiran od res navdušenega zbora tolminskih pevcev budil k narodnemu življenju Tolmince, po naravi prav živahne in vesele, je v naših hribih postal ognjišče slovenstva, in ni navduševal samo naših domačinov, ampak celo dobromisleče tujce.

Ko je dr. Lavrič videl, da narod na Tolminskem je že dobro probujen, je sklenil preseliti se na Vipavsko, kjer bi se dalo še marsikaj za slovenski narod storiti. V Ajdovščini je bil primeren kraj, kajti tam je bil sodnik nekdanji „k. k. Vorsteher“, stari Borghi, mož stare šole, sicer pa dobrohoten človek.

Šel je dr. Lavrič v Ajdovščino „na razgled“, in ko se je vrnil v Tolmin, je bil ves zadovoljen. Rekel je meni, če se prav spominjam, da sta se z dr. Gasparinijem dogovorila, da pojde on, dr. Lavrič, kot advokat v Ajdovščino in da pride na njegovo mesto v Tolmin advokat dr. Gasparini Giuseppe, ki pa da bode kakor on tudi slovensko uradoval.

Menda sta bila po navadi starih advokatov, ki so bili še imenovani, ker je bil še „numerus clausus“, zamenjala med sabo advokatski mesti, kar je bilo takrat običajno in mogoče. Ne vem pa, ali se je zgodila ta prememba proti kaki odškodnini, katero bi bil dr. Lavrič prejel, vem pa, da je Tolmin dr. Gasparini-ju dajal še lepe zaslužke, ker on si je mogel vzdrževati še lepo pisarno in koncipijenta dr. Jožefa Jakopiča ter Posarelli-ja, izstopivšega c. kr. načelnika.

Ko je dobil tako dr. Lavrič advokatsko mesto v Ajdovščini, je sklenil posloviti se od svoje ljube ranjce matere; nekega jasnega jesenskega dne 1863. me ves resen povabi, naj grem z njim obiskat grob njegove matere. Šla sva molče mimo tolminske „kapele“ navzdol po klanecu po državni cesti;

pred „Lavretovim senikom“ sva obrnila pot z javne ceste proti tolminskemu pokopališču tam nad tistimi kostanji, kjer so bili l. 1859. postreljeni in pokopani laški vojaški begunci, in glede katerih naš divni pesnik S. Gregorčič tako ginljivo poje, kjer v svojih poezijah daja besedo vojaškemu begunu, ki mora zaradi ljubezni do domovine pustiti svoje mlado življenje. Šla sva dalje po tratni poti proti cerkvi sv. Urha, prestopila železno mrežo na pokopališče, ki leži precej visoko na levem obrežju Soče nasproti volčanskemu sv. Danijelu, ki stoji na volčanskem polju na desnem bregu Soče. „Grem obiskat svojo mater in sestro“, in gre nekoliko naprej, obstoji pri zidu cerkvice in moli polglasno v zemljo, pod katero je ležala njegova mati pod kamnom, ki je imel, če se prav spominjam, napis: „Meiner geliebten Mutter Anna Lauritsch“. Sama sva bila. Več časa se je mudil dr. Lavrič pri grobu svoje matere in jemal slovo od nje. Ko konča, dolgo časa gleda v tla. Obrne se potem in gleda dolgo časa modro nebo in okolico in celo obzorje od zadlaških golih v nebo štrlečih hribov proti Krnu in tje do kobariškega „kota“ in nazaj do volčanskih zelenih hribov in okoli in okoli tje do mrzlih „Ravni“, in zagledal se je v kanjo, ki je plavala po modrem jasnem nebu proti „Zasteni“ med tem, ko je hreščala šoja v brajdi tolminske grajščine. Vrnila sva se molče v Tolmin in pri „kapeli“ sva šla vsaksebi, on v svojo pisarno, jaz pa h Grossmannovim.

Čez nekaj tednov potem so odpeljali dr. Lavričevo pohištvo, ki se je bilo že skrčilo v najpotrebnejše reči ne več mladega samca, v Ajdovščino, kjer je dobil jako primerno stanovanje pri tamošnjem posestniku Danijelu Godina, in ko se je sam dr. Lavrič odpeljal, je mnogo Tolmincev v vozovih spremilo odhajajočega dr. Lavriča skozi Volče, Čiginj in Podselo, kjer je tedaj bivala mlada in blede ljubka gospodična Marička Podseljanova, pozneje soproga tolminskega c. kr. notarja Ivančiča.

Da se razvidi, kak vpliv je imel dr. Lavrič tedaj na razvitek slovenščine v Tolminu, prijavljam tukaj doslovno slovensko pismo svojega nemškega prijatelja Milkota, ki mi ga je prav od onega poslovljenja pisal iz Trsta, kjer je bil učenec VI. gimnazijalnega razreda. To pismo kaže, da tudi Nemce je znal dr. Lavrič za slovenstvo navduševati.

V Trstu 19 Nov. 63.

Dragi prijatelj!

Ne zameri da ti tako dolgo na tvoj dragi dopis ne odgovorim. Premisliti moraš, da jest tukaj v Trstu tudi ne zastonj prebivam. Za šolo imamo še precej dosti dela. Včeraj sem v Čitalnici bil, sem bral marsiktere časopise in med temi tudi Novice. Ko te v roko primem sem prvič jeskal, da bi kaj iz Tomina zagledal. Ko drugo stran prebrnem mi hitro te besede „Iz Tomina“ milo povabijo to brati: Bral sem od ločitve gspa Lauriča iz Tomina in zadnje slovojemljanje v Ročinu. Ja jest verujem, da so solze marsikateremu po licah lezle. Pri koncu pa zagledam neko poezijo in brati sem jo hitel. Pri prvih verstah spoznal sem že, da si ti to spisal.

Če Dr. Lavriča slučajno vidiš, tako pozdravi ga srčno. Tudi Velikonjeta, Naceta, Jascheta i. t. d. pozdravi mi srčno.

Pismo sklenilši, Te srčno pozdravlja

Tvoj prijatelj
Milko.

Nezameri moje slabo pisanje Mi dovoliš da li v prihodnje po slovensko pišem!!! Jest mislim, da preveč kozlov naredim.

Bog te živi

Naj živijo Slovenci VI razdela. Živijo!!!

Potem ko je bil dr. Lavrič odšel iz Tolmina v Ajdovščino, je v Tolminu pač ostala čitalnica, Tolmin pa je izgubil svojo plemenito in plodno narodno živahnost. Pevci tolminski, ki so bili nekdanj (za časa Furlanija) pokazali prav izvrstno svojo narodno žilavost, ko so nakrat nastopili v čitalnici in zapeli: „Hrrr na vraga!“ „Oj radostno potovanje“, „Če gori pogledam na strme gore“ i. t. d., so še vedno razveseljevali z narodnimi pesmimi posebno v Tolmin došle ptujce, kakor posnemam tudi iz pisem, došlih mi v onem času iz Tolmina.

Iz pisem, zlasti iz vseh pisem Valentina Luznika, gorečega rodoljuba iz Poljubina pri Tolminu, ki je, kar je bil, nacrpal le iz lastnega srca in iz maloštevilnega berila, ki so ga nudile Slovincem poglavitno Bleiweisove Novice, sem pripravljen sklepati, da je dr. Lavrič, ki je bil v svojih študentskih letih informator

v neki družini v Trstu in je bil že tedaj navdušen za vse lepo in dobro, sam spoznal, da klije v srcu Luznikovem vedoželjno in blago zrno; da sta se med sabo razumeli dve plemeniti duši; da je dr. Lavrič po svoji informatorski navadi in po svojem lastnem nagibu začel mikati Valentina Luznika, ki pa je od svoje strani vnmel v svojem učitelju dr. Lavriču za časa absolutizma 1851—1860 speči narodni čut; da sta oba ta dva plemenita človeka z letom 1860. lotila se zasnovati v Tolminu čitalnico, in kadar je bila ustanovljena ta čitalnica, da je Luznik pomagal dati slovenski duh in slovensko lice Lavričevim govorom, ki so bili iz začetka gledé slovenstva še vedno nemško mišljeni. To je bilo nekoliko olajšano iz vzroka, ker oba (Luznik in Lavrič) sta bila nadahnjena z govorniškimi darom, ta dar pa se zdi, da je izviral iz glave tedaj dobrega goriškega slovenskega govornika in poslanca F. J. Kofola, vikarija na Pečinah. Tako vidimo, da leta 1848. je dr. Lavrič še po domače občeval z nemškimi študenti na Dunaji, zaradi česar je večkrat od sebe rekel, da je: „stara pomahana glava“ (altes bemoostes Haupt, kakor nemški študentovski burši imenujejo svoje stare člane); da se je dr. Lavrič v govorništvu izvežbal zraven gimnazijskega poduka v retoriki (govorništvu) tudi pri c. k. državnem pravdništvu in pozneje pri advokaturi v Tolminu, pri kateri je še leta 1861. svoja nemška pravdna pisma podpisaval: Dr. Lauritsch (praes. 6/3 1861 št. 793).

Od onega časa naprej, ko se je bil živo za slovenstvo zavzel, je bolj pazljivo poslušal iz ust vsakega, ki je ž njim govoril, bodisi gospod bodisi kmet, slovensko govorico in se ž njim o tem razgovarjal. Vsako nenavadno slovensko besedo (in tedaj je bilo pri nas še vse neobdelano), je razkrojil in je hotel poznati njeno korenino; vse mogoče oblike iz te besede je iskal; povpraševal je vsakogar, kdor mu je v bližino prišel, kako bi se to ali ono reklo; najbolj občudoval je slovenski glagol in vežbal se je v njem. Gotovo smo bili mi študenti, ki smo na počitnice prihajali, najljubši njegovi prijatelji, ker z nami se je o vsem tem bolj korenito pogovarjal, učil nas je in tudi sam se je z nami vedno učil jezika in provzročil je večkrat kako kontroverzno gledé jezika: tako so se med nami nazoni razbistrili in nam so ostali bolj v spominu. Mi študenti

smo radovoljno priznavali dr. Lavričevo avtoriteto, pa tudi on sam je nas vselej rad poslušal in spoštoval v nas, če že ne naše učenosti, vendar vsaj učenost naših profesorjev. Mi smo pa tudi iz samih sebe mu marsikateri pravi nauk dali, pa tudi marsikatero čudno zakročili, radi česar se nam je po svoje blagohotno krohotal. Mnogokrat smo bili pri njem do pozne noči, kajti včasih nas je najprej učil deklamirati, kar ni predolgo trajalo. Potem pa so vselej prišli na vrsto jezikoslovni razgovori, in iz teh smo imeli navadno dobiček vsi: on in mi.

Pa tako ni ravnal samo z nami prostimi študenti, ampak žal, tudi z marsikatero stranko, ki se je polna skrbi zatekla v njegovo pisarno. Ta navada, ki je s časom postala že vedno rastoča razvada, in ki je dr. Lavriču od začetka prinesla marsikatero pikro opombo od strani strank, je pripravila advokata dr. Lavriča slednjič v dvojno kvar: ljudje so se ogibali njegove pisarne, in tisti, kateri so k njemu prihajali, mu njegovega dela niso radi plačevali, kajti (in to sem slišal sam) navadni ljudje so v svoji tedanji neumnosti pravili: „saj slovensko lahko pišem sam“, ker mislili so še, da le s ptujim, ne pa s slovenskim jezikom se pravda dobi.

Ko se je leta 1861. in pozneje v Tolminu pripravljaj na kak govor (ti govori so z malimi premembami večinoma priobčeni v tedanjih Novicah), je v čitalnici tolminski na kakem vidnem prostoru v čitalni sobi prilepil lastnoročno pisane nemške in slovenske tehnične izraze svojega še ne govorjenega govora, tako da smo poslušalci dobro vedeli in poznali stvar, o kateri bo govora, kajti vsak čitalničar je imel priliko videti in že pripravljati se na to, o čemur bo govoril. Tudi je dr. Lavrič v pogovorih poslušalce že vse pripravil do tega, da so njegov govor lahko razumeli. Pravi vžitek smo imeli, ko smo poslušali dr. Lavriča glasno, razločno in mirno svoje govore govoriti.

Tako je tedaj tolminska čitalnica bila ob enem učilnica, torišče in mikališče slovenstva v naših pozabljenih in zapuščenih krajih, in ker tedaj nam Slovencem ni bilo na razpolago toliko pripomočkov do narodne omike, kakor zdaj, moramo občudovati jekleno voljo dr. Lavričevo, ki se ni vstrašil pred prvimi poskusi javnega slovenskega nastopa pred občinstvom, ki je bilo

v ogromni večini sicer slovensko, med katerim se je pa nahajalo tudi staro zarjovelo uradništvo, vzgojeno po večini v absolutističnih slovenstvu jako neprijaznih nazorih.

Dr. Lavriču moram šteti v zaslugo tudi to, da smo se slovenski goriški dijaki, ki smo bili prej nekako neodločni gledé narodnosti, bolj pogosto shajali, da smo imeli med sabo nekake vaje v gojenju slovenskega govora in ob enem v družabnem kretanju. Tako se je tudi zgodilo, da tedanji vodja c. k. goriškega gimnazija Karl Holzinger, ki je bil sicer odločen Nemec, pa je spoštoval naše mladeniško za vse lepo vneto rodoljubje, ni delal nasprotja, ko smo prve dni januarja 1865. goriški slov. študenti bili napravili Vodniku na čast v Šempetru besedo, h kateri smo povabili tudi vse naše gimnazijske profesorje. Odzvali so se temu pozivu radovoljno vsi slovenski profesorji in je prišel k besedi tudi sam direktor Holzinger, ki se je med nami prav dobro zabaval, tako da se je med napitnicami (mislite si: Nemec, gimnazijski vodja in — tedaj!) vzdignil in nam napil z besedami: „At žiji Slovenci!“ K tej besedi so nam poslali hrvaški bogoslovci iz centralnega semenišča v Gorici lepo pismo, ki se je pri besedi prečitalo med splošnim navdušenjem.

Novica o „študentovski besedi“ v Šempetru ni ostala tajna. V tistem času smo stanovali skupaj petošolci: Gruutar, Berbuč in jaz, potem učitelj Toroš in Matija Šorli. Berbuč je nesel to novico v Ajdovščino in tudi k dr. Lavriču, ki se je od časa študentske besede v Tolminu vedno bolj zanimal za nas slovenske goriške dijake. Izvedel je tudi, ker smo si prav odkritosrčno vse vzajemno povedali, da smo slovenski goriški gimnazijalci v Šempetru pri Gorici napravili besedo, da so se udeležili te besede tudi slov. profesorji in gimnazijski c. k. vodja Karol Holzinger, da je ta ljubljeni vodja pri napitnicah vzdignil čašo rujnega šempeterskega vinca iz Stare Gore in nam slovenskim dijakom napil: „At žiji Slovenci!“, in izvedel je po Berbuču, da nekatere nas bolj odličnih Slovencev celo nemški profesorji vabijo na plese v nemško društvo goriško „Concordia“, in da se med nami uči, veseli, pije, poje in pleše.

Doktor Lavrič, ki se je bil od svojega prihoda v Ajdovščino tam že koj od začetka vdomačil, je po Berbuču izvedel,

da bi mi goriški študenti v pustu 1865. radi prišli na ples v Vipavo, kadar se popelje tje pustna „korsa“ iz Ajdovščine. On, ki je vsako priliko porabil, da bi nas študente sprejel v slovensko neučeče se društvo nedijakov, in da bi nas privezal k narodnemu delu, je pripravil Ajdovce in Vipavce do tega, da so bili veseli, če se goriški slovenski dijaki vdeležimo plesa v Vipavi.

Nam študentom iz večih obzirov ni bilo mogoče vdeležiti se tega pustnega pohoda „korsa“.

V Ajdovščini sami je bil našel dr. Lavrič, kakor posnemamo iz pisem, družabno jako ugodna tla. Pa tudi za narodno delo je bilo tam bolj ugodno, kot v Tolminu, ker v Tolminu je iz začetka dr. Lavrič gledé slovenščine le bolj samega sebe in svoj jezik pilil. Tudi sta se bila v Tolminu s prišlim c. k. notarjem dr. Janezom pl. Premersteinom, ki je bil Slovenec z dušo in telom, dogovorila, da on (dr. Premerstein) bo svoja notarska pisma spisoval redno le v slovenščini, tako, da v Tolminu je bila narodna misija dr. Lavričeva, katero si je bil sam naložil, izpolnjena, in v Ajdovščini je sklenil dr. Lavrič, da bo pri c. k. oblastnijah (sodiščih, politiških, finančnih in drugih gosposkah) dajal redno le slovenske vloge, kar se je prej le redko in izjemoma godilo morda za časa pokojnega dr. Volčiča. Ajdovski sodnik Borghi je bil sicer pohlevna in poštena duša, pa se je dr. Lavriču pri tem nekoliko nerad udal, ali v Ajdovščini je tudi ljudstvo samo zahtevalo tako ravnanje in so tamošnji posestniki vsi brez izjeme, kolikor jaz vem, zahtevali narodno uradovanje.

Naši slovenski profesorji na gimnaziji sicer niso bili nasprotni delovanju dr. Lavriča, pa dokler ni prišel, so se držali nekako rezervirano, ker njegovo delovanje gledé gimnazijcev se jim je zdelo izvenredno, ker ni bilo brzdan po nobeni gimnazijski disciplini; katehet Andrej Marušič je nezaupljivo majal z glavo, pa vendar si ni upal naravnost ugovarjati našim študentovskim „allotrijam“, ker dr. Lavrič je pač sam pazil na red in je prigovarjal nam študentom, naj se za šolo pridno učimo in naj se vedemo po vzvišenih omikanih šegah ter naj bodemo v vsem in povsod „kavalirji“.

V Ljubljano, v naravno središče Slovencev, sem prišel leta 1866. Podučeval sem tam dva dečka privatno, katera sta pozneje v Trstu napravila preskušnjo. Doktorju Lavriču je bilo to prav po godu. Spravil me je namreč v spoznanje ugledne ljubljanske družine Vincenca Dolschein-a, ki mi je po zaslugi dr. Lavričevi za časa universitetnih študij od maja 1868. naprej, do moje promocije za doktorja prava, do vstopa v uradništvo neizmerno veliko dobrega storila.

V Ljubljani sem prišel v prej še nepoznan vrtinec javnega življenja. Tu sem imel sicer dosti opravila in podučevanja svojih dveh gojencev, katera sem v enem in istem letu pripravljaval v vseh učnih predmetih enega za 2. in 3., drugega za 3. in 4. gimnazijalni razred. Pri tem mi je proti koncu pomagal tudi sedajni c. k. dvorni svetnik v pokoju g. Šuklje glede zgodovine. Meni samemu ni bilo mogoče vsega opraviti, čeprav sem imel v svežem spominu vse gimnazijske vede. Pa to me ni oviralo vstopiti v ljubljansko čitalnico, v južni Sokol, se udeležiti sokolskih vaj pri telovadbi, pri borenji s sabljo pri učitelju telovadbe Stevu Mandiču, vdeleževati se sokolskih izletov celo v Zagreb k Zrinskijevi svečanosti, plesati in peti v čitalnici pod pevovodjem Vojtěhom Valentom, spoznavati ljubljansko društveno in javno življenje, dopisovati v tedajnega „Slovenca“ v Celovcu, v goriško „Domovino“.

V tistem času, ko sem jaz po Ljubljani brgantaril, se je dr. Lavrič na Goriškem prav živo vdeleževal politiškega življenja, kakor med drugim posnamem iz njegovega pisma, ki mi ga je v Ljubljano pisal in se glasi:

Moj mladi prijatelj!

Drago mi je bilo, da sva se v Tolminu vidla in pogovarjala. Ta volitev je bila prečudna, in se mi prepir v glavi šumi, Ajdovci pa komaj razumijo tak boj med dvema c. k. načelnikoma, in prav zadovoljni so, da nismo glasovali.

Danes smo imeli rekrutbo, in Berbuč je — prost vojaščine, Lebana iz Batulj osmošolca so pa vzeli v bojnike. Novega drugega ni nič pri nas, alianimalo Vas bode vendar, da hočemo besedo po veliki noči napraviti, ako Bog da in sreča slovenska.

Prosim tedaj, pošljite nam iz Tičnika dvospev: „Oj zvijača“ za sopran in alt, in pojte k gospodu Dr. Bleiweisu, če ni drugači. Za pevce pa pošljite kako pesem starih Husitov, te so jedernate in krepke.

Pozdravljam Vas lepissime

Vaš

Dr. Lavrič l. r.

V Ajdovščini dne 12. Aprila 1867.

To pismo mi je dr. Lavrič pisal potem, ko sem bil enkrat iz Ljubljane prišel v Tomin po nekem opraviilu zaradi vojaščine in sva med časom volitve poslanca za dež. zbor goriški, ki se je tedaj vršila v Tominu, bila šla obiskat v Poljubinj že od začetka teh spominov imenovanega rodoljuba Valentina Luznika, ki je skoraj nezavesten ležal na jako uborni smrtni postelji. Posločila sva se oba žalostno in molče od umirajočega, kakor sveti Aleš ležečega nepozabnega prijatelja, ki se ni več brigal za ta svet, in jaz sem se v kratkem vrnil spet v Ljubljano.

Tedaj je bilo v Ljubljani vse živo, ker po končani vojni z Italijo je bilo prišlo veliko avstrijskih uradnikov iz Benečije in od drugod domov: videl sem tam v Avstrijo vrnivše se častnike, uradnike vseh vrst, vojake, nebroj špiceljnov, pa rajše sem videl domače in druge veljake: dr. Bleiweisa, dr. Tomana, mladega dr. Costa, Luka Svetca, ki se je pozneje kazal prav zadovoljnega s § 19. temeljnih postav avstrijskih; videl sem pesnika Vilharja, Nabergoja, ki je bil prinesel v Ljubljano za čitalnico dar in podobo tržaških okoličanov in okoličank; videl sem c. k. notarja starega dr. Orla, Murnika, Ravniharja, dr. Hudnika, ki je bil šel z dr. Riegerjem v Moskvo na Rusko, in videl sem mnogo drugih narodnjakov, ki so se v Souvanovi Čitalnici nasproti nemškemu „Casino“ zbirali; videl sem tudi Karla Dežmana, o katerem mi je dr. Lavrič vedno pravil, da je za nas Slovence škoda zanj, ker se je odtegnil narodnemu delu po krivdi samih slovenskih veljakov (katere so „dunajski soneti“ pozneje žigosali z besedo: „prvakarji“); vzrok temu odstopu Dežmanovemu od narodnega dela, da je tičal v pomankanju etikete, ker v državnem zboru na Dunaju da so ti „prvakarji“ Dežmana zapostavili za duševno manj teškega dr. Lovro Tomana, samo zaradi lepe črne brade Tomanove, katera

je posebno Čehom imponirala, kadar je ognjevitó govoril; videl sem v Ljubljani in slišal sem govoriti slovaškega labuda Hurbana in še mnogo družih Slovanov slavnih, katere tukaj navajati bi bilo predolgo. Pa dosti o tem.

Iz svojega bivanja v Gradcu naj navedem pismo dr. Lavriča na dijaško povabilo na ples. Dr. Lavrič mi je pisal:

Dragi mi prijatelj!

Prelepa hvala Vam in odboru za krasno vabilo. Ne veste, kako rad bi v Gradec prišel, pa neč ne bo. Ne morem, letos nimajo ljudje novac, in ni mogoče, da bi kaj skupej spravil. Šentajte, kaj bo to?

Mi se imamo v Ajdovščini dobro in bomo napravili ta pust 3 veselice. Preteklo nedeljo je gospodična Rozina deklamovala v Gorici prav izvrstno, da so se vsi čudili.

Pozdravljam presrečno Vas pred vsem, potem Berbuča, Borghija in Huberja. Moj poklon Šnirhovim, gospej in gospodu. Ta Vam bosta pomagala, če jima je le mogoče, pojte večkrat tje in pozdravite ju od moje strani prelepo.

V Ajdovščini 16/1 1868.

Vaš prijatelj

Dr. Lavrič, l. r.

To pismo kaže, da dr. Lavrič se je tudi v Ajdovščini, kjer so ga vsi obožavali, živo vdeleževal narodnega življenja in da pri tem ni štedil, če tudi so njegovi potroški segali daleč čez njegovo moč.

Graški dijaki smo bili enoglasno sklenili, da se zedini „Slovenija“ z družimi južnimi slavjanskimi dijaki in to sem kmalu dr. Lavriču pisal, on pa mi je vesel na to odgovoril tako-le:

Predragi mladi prijatelj moj!

Če izpeljete dobro in gladko, kar ste sklenili verli dijaci slavjanski v Gradcu, neizmerno boste pomagali narodu in Vaše slave ne bo konec, kajti zgodovina nam ne pové kaj tacega

od dijakov. Misel je krasna, je veličanska, da jo le primerno izveršite, zakar tudi prelepe misli brez dejanja so puhle.

Da ostanete v Gradcu te počitnice, dobro je in nikdar ne podajte se v izpit, da niste prav dobro pripravljeni; vsakokrat gré namreč za čast, in dober ali izversten izpit ima upliv na vse poslednje življenje.

Slovenski narod nam vedno bolj dopada, ali mislili so naši gospodje, da bo skoro farški list, zato so rekli, čakajmo malo. Vedno ga priporočavam, ali gospodje so že sitni, prav za prav jaz jim postajam siten, ker beračim zdaj za to društvo, zdaj za ta časopis. Gospe si bodo odsihmal naročevale Glasnik, poprej ni htela nobena nič slišati o tem, zdaj jih je vender sram. Ako pojdete na svoj dom, oglasite se v Ajdovščini. Vse za narod, svobodo in napredek.

11/7 1868.

Vaš

Lavrič, l. r.

Kakor se sploh mi tostranski Avstrijci le počasi zavedamo novih političskih dogodjajev in njih posledic, tako je tudi bilo, da do 14. nov. leta 1868. po dogodkih l. 1866. še nismo spoznali in vpoštevali mi graški slovenski dijaki prememb novopravnih in državnih razmer v lastni državi, ki jih sta Beust — Deak osnovala v duvalistični Avstriji. Mi smo tedaj še vedno menili, (ker imenoma še ni bila ločena višja država v avstro-ogersko, kakor se je to zgodilo še le po cesarskem ukazu 14. nov. 1868) da od vlade na Dunaju moremo zahtevati, da vstanovi za vse nas Jugoslovane vseučilišče jugoslovansko v Zagrebu. Sklenili smo toraj graški dijaki, da povabimo za počitnice v Ljubljano vse slovenske vseučiliščnike in tudi abiturijente iz slovenskih gimnazij, da zahtevamo od vlade na Dunaju, naj nam Jugoslovanom vstanovi v Zagrebu jugoslovansko vseučilišče. To se nam je zdelo prav, ker v Zagrebu je že krepko delovala od škofa Strossmayerja negovana hrvaška pravna akademija, na kateri je marsikateri Slovenec z vspehom študiral. Obrnil sem se jaz kot spiritus agens za svet do dr. Lavriča iz Ljubljane. kjer sem tedaj bival kot gost Vincenca Dolscheina, v Ajdovščino, in ta mi je odgovoril:

Ljubi mi prijatelj!

Prej ko ne pridem 12 v Ljubljano, pozdravite N. N. in N. N. Vi prašate, komu bi se na bolj imela uročiti Vaša prošnja. Nu, deželni zborom gotovo, cesarju samemu, kajti on ima postavo — izpeljavno moč v rokah in ministri so mu pomagači. On bo tedaj peticijo uročil ministru z dotičnim ukazom. Državni zbor je že postavo dal § 19. in njemu nimate podati nič več, tudi smo federalisti. To so moje misli, zlasti ker ustavni cesar ima vso eksekutivno moč in je vladar.

Bog živi Vas in vse vrle dijake.

Vaš

V Ajdovščini 7/8 1868

Lavrič l. r.

V tem času so pa drugi visokošolci v Gradcu, menda po advokatu Dr. Srneču, poskrbeli vse priprave za dijaški shod v Ljubljani sept. 1. 1868, prišlo je na shod mnogo visokošolcev iz vse Slovenije. Zborovanje je vodil kot predsednik urednik „Slovenskega Naroda“ v Mariboru, Tomšič, prav spretno.

Ohranil sem iz tedanjega časa le svoj govor.

Sklenila se je enoglasno resolucija s tirjatvijo, naj se ustanovi v Zagrebu vseučilišče za Jugoslovane, in to resolucijo smo izročili vladnemu komisarju. — — — — —

Dragi prijatelj!

Priložen Vam pošiljam znesek 50 f. kot pomoč Vašemu medlemu finančnemu ministru. Veselilo me je zvedeti, da ste z zadostnim uspehom napravili državni izpit. Tudi popolnoma odobrujem pridno stremljenje po realnem znanju. To vse Vam bo v prihodnosti koristilo.

Sajovic se je odpovedal advokaturi v Kranju, jaz se nadjam, da se naš prijatelj dr. Lavrič vendar naseli v Kranju. V nedeljo 18. t. m. bode tabor v Šempasu, kar Vas bo gotovo zanimalo.

V moji družini so vsi zdravi, mnogo pozdravov od vseh, bodite zdravi in dajte kdaj kako poročilo

Svojemu prijatelju:

Vincencij Dolschein, l. r.

V Ljubljani 15/10 1868.

To pismo priobčujem, ker se spominjam, da so v tistem času dr. Lavrič in z njim sodelujoče vse narodne sile provzročile, da se je tedaj vse gorsko in dolinsko slovenstvo v naši deželi krepko vzdignilo in se zbralo na šempaskem taboru in pokazalo strmečemu ptujcu, da na Goriškem živijo zavedni Slovenci, ki navdušeno tirjajo priznanje svojih narodnih pravic. Jaz, ki sem tedaj bival v Gradcu in se pripravljaj na 1. državni izpit iz pravno-politiških vednosti, se nisem vdeležil tega dogodka in celo vedel nisem zanj, da si sem z veseljem opazoval slovansko narodno gibanje po taborih najprej na Češkem in tudi pozneje na Slovenskem. Še le ranjki moj dobrotnik Vincencij Dolschein potem, ko sem mu naznanil, da sem povoljno napravil državni izpit, me je opozoril, da bode 18. oktobra 1868. tabor v Šempasu.

V teku tistega časa mi je neznosno postajalo na univerzi, pa jaz sem še ostal tam in sem vprašal dr. Lavriča, če je res, da pojde za advokata v Kranj. On mi na to odgovori:

„Predragi in preljubi mi prijatelj mladi!

Veliko časa Vam nisem odgovoril na Vaše prijazno pismice, ker nisem mogel pisati Vam kaj odločnega. V Ljubljani sem bil, v Trstu in v Gorici, posvetoval sem se in *jacta alea est*, v Gorico pojdem, kakor kmetje pravijo, na piket. Bomo videli, ali me narod zapusti v duševnem boju ali ne. Tako bodo pokazali naši Slovenci, če jim je res mar za narodnost, za svobodo in napredek, ali ne.

Bog daj tedaj srečo, zdrav sem in korajžnega srca. Da ste mi tudi Vi zdravi in Muzam vdani, ves Vaš

Dr. Lavrič, l. r.“

V Ajdovščini 30/1 1869.

V začetku tistega leta dr. Lavrič še ni šel proč iz Ajdovščine, ampak je nadaljeval svoje delo s probujenjem naroda na Goriškem. Vodil je tabor v Sežani meseca maja 1869. in mi graški študenti smo poslali na ta tabor primerno brzojavko.

Potem je dr. Lavrič vodil tabor v Tolminu 29. aprila 1869. Na tabor smo iz Gradca poslali posebno pismo.

Tudi je dr. Lavrič vodil tabor v Biljani v Brdih meseca oktobra 1869.

Pravi se mi, da je bil ta dan deževen in da je le lila ploha in dr. Lavrič da je ves navdušen vstrajal cel čas na govorniškem odru in po govoru vzkliknil: „Ta dan je božji dan in Bog nam pošilja s svojim dežjem svoj blagoslov. Živela Slovenija!“

V tistem letu (1869.) so se tudi drugod po Slovenskem vršili tabori in navdušenje je bilo veliko.

Kakor je prav naravno, je bilo dušno stanje dr. Lavričevo, ki je bilo po naravi prav občutljivo, za časa slovenskih taborov jako napeto, preveč napeto. Pa zdi se, da je dr. Lavriču prijalo vsestransko narodovo oboževanje, kakor posnemam iz sledečega pisma, ki mi ga je on pisal povodom neke volitve za deželni zbor štajerski v prilog kandidata dr. Dominkuša, ki se je godila meseca marca 1869. v Mariboru in pri kateri volitvi smo bili navzoči tudi nekateri slovenski vseučiliščniki iz Gradca. Dr. Lavrič mi je pisal na to:

„Predragi mi France!

Čestitam Vam, da ste se tako junaško borili za narodnega kandidata. Bogme, Kraljevič Marko bi Vas gotovo vzel v svojo službo za oprodo.

Vi tožite, da je naš kmet še neumen. Za Boga, kako bi moglo drugače biti, gospoda večina je še bolj neumna, zraven pa hudobna. Kar se nam slabega godi, ne sme nas vstrašiti, temuč pogumnejše moramo delati, in tabori so neprecenljivo sredstvo, da se množica zbudi.

Kakor sem Vam zadnjič pisal, preselim se v Gorico 15. aprila, in stanoval bom v ulici sv. Klare v Levijevi hiši pri tleh.

Da me gotovo pohodite, kedar pridete v Gorico! Ne vem, kako se bojo reči obrnile meni v prid, to pa vem, da bom nar ložej in nar bolj koristil Slovenstvu v Gorici. Naj raj skoro bi bil šel v Kranj, ali Gorica me pa nar bolj miče zarad dijakov in zarad okrožne sodnije.

Da ste mi zdravi, in pišite mi, kaj Vi mislite o preselitvi moji v Gorico. Še nekaj. Tominska čitavnica me je imenovala častnega družbenika svojega in mi je poslala krasno diplomo. Od kar sem Tomin popustil, napravljajo mi Tominci veselje dovolj. To je moj ponos, pa ne vem, kako in kedaj mi

bo mogoče hvaležnega se skazati takšnim prijateljem. Pa še nekaj. Tudi Ljutomerska čitavnica me je imenovala častnega uda, kakor sem pozvedel po „Slovenskem narodu“. Prosim, pozvedite, ali je to res ali ne. Tomincem sem po sprijemu diplome hitro odgovoril, kakor se tiče in spodobi; za Ljutomer pa ne vem, kaj storiti, ker nimam nič v rokah. Pozvedite tedaj potihoma, kaj je na tem.

Pozdravljam Vas presrečno Vaš prijatelj

Lavrič, l. r.

V Ajdovščini 9/3 1869.

Moj dobrotnik Vincenc Dolschein mi je pisal takrat sledeče pismo:

Ljubi prijatelj!

Priloženih Vam pošiljam 40 f. Veselilo me bo, če kmalo dobim novic od Vas. Pri nas se zdaj vrši mnogo taborov in jaz bi želel, da za narod dosežejo kaj dobrega.

Zdravi boditi, mnogo pozdravov od vseh mojih.

Pozdravlja je Vas sem

Vam udani prijatelj

Vincenc Dolschein, l. r.

Ljubljana 6/5 1869.

Vedel je dr. Lavrič, da jaz študiram na graški tehniki, ki je tedaj bila na Johaneji blizo botaničnega vrta. To in njegovo agitatorično gibanje za slovenstvo ga je spominjalo irskega govornika in izvrstnega agitatorja za svojo domovino O' Connell Danijela, ki je od oktobra 1842. govoril na mnogoštevilnih taborjih (metingih) in ki je bil v maju 1844. v Dublinu na Irskem na 1 leto ječe zaprt, češ, da ljudstvo irsko šunta in da dela na to, da bi se Irska ločila od Anglije.

Tega silnega govornika in domoljuba je hotel dr. Lavrič posnemati. Zaradi tega me je prosil, naj mu O' Connellove govore, ki jih dobim v johanejski knjižnici, prepisem in dopošljem. — — — — —

Nu, jaz tedaj od začetka nisem mogel s časom izhajati, ker skušati predavanja na univerzi in tehniki ob enem ni mala reč. Tudi so na tehniki redno brali imena navzočih slušateljev in nisem smel nenavzoč biti.

V tistih časih smo vseučiliščniki imeli navado, da smo vse svoje študentske zadeve naznanjali na vseučilišču na „črni tabli“, in tako smo se slovenski in italijanski goriški vseučiliščniki v Gradcu obrnili do deželnega zbora v Gorici, naj napravi za domače visokošolce prvoletnike nekoliko štipendij, ki naj se enakomerno razdelé med dijake obeh dveh narodnosti. — Prošujo napraviti, sem jaz dobil nalog, in zaradi „paritete“ sem jo napravil v nemškem jeziku in smo jo odposlali, če se prav spominjam na goriški deželni zbor že prve dni leta 1869. Dolgo nismo izvedeli nič o vspehu te prošnje in jaz sem zadevo toplo priporočal dr. Lavriču.

Tudi smo tedaj graški slovenski dijaki vseučilišča mislili na to, kako prav, dobro in lepo bi za nas bilo, če bi napravili v Ljubljani shod slov. študentov, ki, kakor čebele med nabirajo znanje povsod raztreseni po ptujih viših šolah v Avstriji in če bi se sešli na domačih tleh, v lastnem središču. Povabili naj bi se na shod tudi abiturijenti iz vseh srednjih šol slovenskih. Misel je oživila med nami graškimi dijaki. Obrnili smo se do dunajskih dijakov in predložili jim osnutek vsporeda shodu, v katerem je bilo več točk, kakor :

1. Tirjatev, naj se vstanovi v Ljubljani slovensko vseučilišče.
2. Sprejem ruščine kot literarnega jezika.
3. Osnova društva „Slovenska omladina“.

Prosili smo vljudno dunajske dijake, naj nam odgovore, če se tudi dunajski vseučiliščniki vdeleže tega shoda, in naj nam naznanijo še svoje točke razgovora na shodu. Po rešitvi nekaterih spornih točk smo se zedinili za program.

Sklenili smo c. k. vlado v Ljubljani prositi, da nam ta shod po programu dovoli, in pripravljati se je vsakdo izmed nas začel, da bi pri študentskem shodu lepo izvršil svojo nalogo. Jaz sem si bil izbral kot predmet: tirjatev, naj se ustanovi v Ljubljani slovensko vseučilišče.

V kratkem na to sem šel skozi Ljubljano v Tolmin in mi je bil tam vročen od c. k. glavarstva v Tolminu sledeči odlok :

Štev. $\frac{1102}{Pr.}$

Gospodu Francetu Oblaku, pravniku

iz

Tolmina,

se potrjuje, da je danes o poldne tukaj naznanil zbor študentov viših šol za dan 4 septembra t. l. v dvorani ljubljanske čitalnice.

Ces. kr. predsedništvo deželne vlade

v Ljubljani dne 2 Avgusta 1869.

Mesto ces. kr. deželnega predsednika

Metternich, l. r.

Št. $\frac{61}{R.}$

Naj se vroči gosp. Francu Oblaku tukaj.

V Tolminu, dne 6 avgusta 1869.

C. k. okrajni glavar

Winkler, l. r.

Zberemo se vsi navdušeni v Tolminu goriški vseučiliščniki. Naznanim študentom, da za brašnjo smo dobili v podporo precejšno svoto od rodoljubov po Goriškem, med katerimi zneski je bil največji oni darovan študentom od dr. Lavriča.

Med pevci so bili Iv. Kurinčič, Jos. Kocjančič, stud. mat. Hrast, J. Hočevnar, J. Kenda in še nekateri drugi, kakor Štefan Križnič in jaz, tako da smo lahko napravili dostojen kvartet. — Opuščam popis zanimivega potovanja v Ljubljano, ker bi me predaleč zapeljal od predmeta mojega sestavka. Tudi shod sam ne stoji z našim slavljencem v nobeni zvezi, zato bodi o njem omenjeno samo to, da je štel nad 90 deležnikov in da je bilo zborovanje jako živahno in zanimivo.

Po shodu sem odšel skozi Postojno, Razdrto in Vipavo k dr. Lavriču v Ajdovščino.

Stanoval je dr. Lavrič v mali hišici med obširnim poslopjem tedanjega ajdovskega župana Danijela Godine.

Stanovanje je bilo primerno za samca dr. Lavriča, pa ni imelo posebnih okraskov. Bilo je priprosto, da ne rečem

borno. Tam v Ajdovščini so vsi spoštovali advokata dr. Lavriča, kakor sem sam videl. Zahajal je dr. Lavrič v krčmo h Höhnovim, k Lokarju, v kavarno k Tosiju in v družine Godina, Makovec, Höhn, Casagrande, Bianchi, Bolaffio i. t. d. in povsodi je vedel kaj lepega povedati, podučeval je slovenščino, učil deklamatoriko po Fricke-ju, prirejeval besede in plese, vodil je na plesih prvi „četrorko“ (kvadriljo) po slovensko, navduševal je mladino k lepemu obnašanju in sploh se je bolj kazal učitelja kot advokata, ki pa je tudi znal svoje stranke dobro zagovarjati. Vendar v njegovi pisarni se ni govorilo vselej o pravadah, ampak vse stremljenje Lavričevo je bilo obrnjeno bolj na to, da bi jezik pilil med ljudstvom, da bi slovenskemu jeziku priboril mesto, katero našemu lepemu narečju tiče v družini, v družbi, v društvih, po sodiščih in pri drugih oblastvih, pri kmetu in gospodu. Nasprotnih strank pa dr. Lavrič ni nikoli dražil in je s svojim lepim, vljudnim in spodobnim ravnanjem dosegel, da so ga vsi spoštovali, — tudi najhujši nasprotniki — Italijani. To sem jaz v Ajdovščini povsod opazoval, in to je napravilo, da tamošnji stari „k. k. bezirksvorsteher“ Borghi, za njim c. k. okrajni sodnik Devetak in c. k. notar dr. Avgust Olivo so začeli popolnoma priznavati in spoštovati opravičenost slovenščine, prvi je le šibko, drugi ni nikakor ugovarjal slovenskim ulogam, in goriški Italijan, c. kr. notar dr. Avgust Olivo, je na veselje dr. Lavriča začel pisati tudi slovenska notarska pisma in jih je v slovenskem jeziku vlagal c. k. uradniki za odmerjenje pristojbin, tabularski uradniki i. t. d.

Tisto leto se je med Slovenci povsod navdušeno vzdigal glas po „zedinjeni Sloveniji“. Tudi graški dijaki so se navduševali za to idejo in terjali so od svojih narodnih poslancev, naj po vseh deželnih zborih, kjer so zastopani Slovenci, stavijo resolucije „o zedinjeni Sloveniji“. V Ljubljani to ni bilo težko. Graški slovenski deželni poslanci so tudi stavili interpelacijo na vlado glede te naše narodne zahteve.

Goriški deželni poslanci so se obotavljali staviti interpelacijo zaradi „zedinjene Slovenije“, in mi graški dijaki smo poslali tistim, ki niso hoteli podpisati interpelacije zaradi zedinjene Slovenije, nezaupnico.

O tej nezaupnici govori dr. Lavrič v pismu, ki se glasi :

Dragi mi prijatelj!

Vas študente kregajo zelo zaradi nezaupnice, vidimo pa, da jih strašno peče. M. Doljak je poslal „Narodu“ dopis, v katerem odgovarja Winklerju v imenu županov napadenih in brani tudi Vas, in še marsikaj bo slišati. Vi študenti ne mislite nič odgovoriti, kakor se vidi. Ti gospodje mislijo, da so neodgovorni in da jih ne sme nihče kritizirati.

Vaš

Lavrič, l. r.

V Gorici dne 27/11 1869.

O tej stvari mi je bil pisal dr. Lavrič več pisem. Evo jih nekaj :

Dragissime!

Čudno se je tu godilo, mislili smo do zadnjega, da ne bo interpelacije nobene; zaker po ljubljanski zgodbi so vsi bili zoper razen Žigona in Tonklija. Tonkli je pa dvomil, ali zares ali na videz, kdo ve? V saboto stavita interpelacijo, in vsi drugi slovenski poslanci so bili osupnjeni, kar se da. Tako mi je danes rekel nek gospod. Jaz sem bil od petka skozi 4 dni v Ajdovščini in sem še le danes prišel. Pozvedel sem še, da nista Žigon in Tonkli drugim nič rekla, ker nista se nadjala, da bi kakega prepričala, in ker sta se bala, da zve Pino vse, in da bi zbor sklenil, kadar ali že poprej, ko bi se začela čitati interpelacija. Vse to je le govorica, prosim tedaj, čakajte, da povem bolj natanjko, kako in kaj.

Nisem imel časa, da bi bil govoril z drugimi in še le danes Vam moram odgovoriti, da dobite pismo, kakor želite. Černeta so imeli koj v začetku za vladnega. Kakšen hudič ga nek jari?!

O prihodnjih volitvah ne moremo govoriti, kje so še?! Žigon in Tonkli sta po vsakem načinu se moza skazala. Lahko noč, k Fajferju pojdem precej, in prav radoveden sem.

To pa vem, da so ljubljanski polovičarji vsa tega krivi, zaker naše poslance je le tista famozna resolucija oplašila, saj večini in nekterim je dober izgovor dala. To se je mešalo!

Od tega dne nismo bili nikdar dobre volje in še zdaj nismo, zaker nekteri bi se bili vender podpisali n. pr. Abram. Nu, lahko noč!

Vaš

Dr. Lavrič, l. r.

Dragi mi prijatelj mladi!

Govoril sem danes z dr. Žigonom in pozvedel to:

V saboto 30. je Tonkli, precej ko je začela seja, interpelacijo prebral. Nekaj poprej, potem pa ko je glavar naznanil začetek seje, jo je Žigon podpisal in tisti hip jo zagledajo drugi, ki bi jo lahko tudi podpisali. Winkler je na vso moč delal, da se ne bi brala, in Černe je rekel, da je ne podpiše. Časa ni bilo več in Tonkli začne brati, Italjani odidejo razun dr. Doljaka in Paceta glavarja. Po končanem branju vpraša Černe: Kdo je podpisan, da se to konstatira po parlamentarnem redu. Italjani se vernejo in začne razprava o direktnih volitvah. Dr. Pajer govori: Jaz in moji italjanski tovarši se ne spuščamo v debato, ker previdimo, da je na desnici kompaktna večina, ki bi vsem razlogom vkljub gotovo po odsekovem nasvetu glasovala, ker so tako porazumljeni. — Černe obžaluje ta sum in reče, da ne pozna mnenja poslancev na desnici etc. Na to naveduje Pajer interpelacijo stavljeno in solidarnost slovenskih poslancev, da mora tedaj misliti, da so porazumljeni zdaj, kakor poprej.

Černe: „Interpelacijo sta podpisala le dr. Tonkli in dr. Žigon, in to je očitni dokaz, da je neopravičen Pajerjev sum; in da se drugi slovenski poslanci nepodpisani ne strinjajo z interpelantom“.

To je Černe govoril. Kar Vam sem pisal, zakaj da nista poprej drugim poslancem interpelacije pokazala, oba pravita, da njun sum je bil temeljit. To poveste lahko vsim.

Zdaj za Vas. Naj se misli o Tonkliju, kakor se hoče, storil je svojo dolžnost in ne smemo nič slabega o njem pisati, ker bi tako še bolj svoje rane odkrili, in premisliti je, da sme pred sklepom vsak svoje mnenje izreči in debatirati. Finis coronat opus. Drugi poslanci so mu še v zadnjem trenutku

odsvetovali, on pa jih je srčno odpahnil. Tako sta padla Toman in Svetec in drugi. Skušnjave so hudičeve! Vidilo se je v seji, da ni Pino pričakoval te interpelacije. Žigon pravi, da je bil Abram zmerom poprej za interpelacijo in da je najboljši. —

— — — — —

Bog z Vami

Vaš

Lavrič, l. r.

vertatur.

Poslanci neinterpelanti so razkačeni in prej ko ne bodo napadali saj skrivaj Tonklija in Žigona. Žigon je pravi možak.

Nektere občine so že sklenile interpelantoma zaupnice poslati. — — — — —

Dragi France!

— — — — —

„Domovina“ in W. slabo se zagovarjata. Vsi ali nobeden! Čujte, kaka modrost!

Pa to ni res, le za resolucijo so tako govorili, ker če eden izmed 10tih zmanjka, ni več večine v zboru. Za interpelacijo se ni nič sklepalo. Kmetje so se vender vstrašili teh razgovorov. Nu nekaj bolj vender ljudje vidijo zdaj.

Pozdravljam Vas srčno

Vaš

Lavrič, l. r.

V Gorici 18/12 1869.

vertatur.

Deklamatoriko sem začel predavati 26. novembra in že 4 uče, 35 učencev imam.

Iz te zadnje opazke se razvidi, da doktor Lavrič je bil začel tudi med gimnazijalci samimi deklamatoriko učiti. Imel je od gimnazijskega vodstva dovoljenje za to.

V tistem času mi je pisal moj nekdanji sošolec z gimnazija Ivan Strés, ki je bil vstopil kot bogoslovec v goriško centralno semenišče, na vseučilišče pismo, ki kaže tedanje narodno mišljenje, za kolikor ga je že bil vzbudil dr. Lavrič tudi med mladim slovenskim duhovskim naraščajem v Gorici. Pismo slove:

Predragi mi France!

Začudiš se morda, da primeš list od mene, ko si vendar tako sporadično dopisujeva; — pomisliti pa moraš, da star drug od svojega nekdanjega sošolca rad kaj pozvé, posebno če se njihove misli in želje, akoravno jih zunanje okoliščine in razni stanovi nekoliko ločijo, vsaj gledé na en vzor v enem focus-u stekajo! Gotovo me razumiš, da mislim „Slovenijo“ v „Slaviji“!

Zato me je pa vedno mikalo Tvoje misli o taki stvari zvedeti, ki se ravno tako globoko mene kakor Tebe tiče!

V dokaz pa, da goriški slov. bogoslovci zraven verske — tudi slovensko — slovansko zavest gojijo, je njih „Čitalnica“, ktero smo med seboj ustanovili. Vstroj ji je kakor pri družih čitalnicah, ker ima svojega predsednika pa 4 odbornike. Misel naša, ki smo jo sprožili, je bila, da bi se tudi Hrvati z nami združili, da bi tako slovansko slogo djansko pokazali. — Ali mi (Slovenci) obračamo — Hrvati pa obrnejo.

Akoravno so v začasnem odboru, ki je pravila delal, 3je Hrvati zraven 4rih Slov. sedeli, akoravno so pravila sprejeli bili in jih v Hrvaščino prevedli — vendar ni v odločivnem času nikdo iz Hrvatov v društvo pristopil, kajti v njih zasebnem zboru, kterege so imeli, ali hočejo k nam pristopiti ali ne, je Starčevićanska stranka zmagala, ki je zanikavno odgovorila!

Viš slovansko slogo v partikularističnih Hrv., ki so na Jugu ravno to, kar Poljaki na severu. Pristopil je vendar eden Kastavec — ali to jim je bilo crimen laesae majestatis hrva-ticae; in rekši, da Bogu (Hrvat?! in Vragu (Slovenci?!)) ne more služiti, so ga izmed svojega društva izključili. — Evo Ti drugi dokaz hrvaškega egoizma; sicer mi nje za prave Hrvate, kakor jih le „Zatočnik“ zastopa, ne poznavamo! Opomniti Ti pa moram, da so le Krčani (Veglia) taki separatisti — Kastavci so bili nadglasovani!

Pristopila sta pa mesto njih 2 Čeha — vsmiljena brata bogoslovca v naše društvo; in akoravno sta zadržana dohajati čitat, in samo „Politik“ na dom dobivata, plačujeta ravno toliko, kolikor mi internisti; darujeta nam še „Svetozor“, češki bele-trist. list.

Časnikov imamo blizo 20; vse slovenske, med temi „Narode“ tri, „Novice“ pa „Danico“ po dvojno; „Politik“, Reform, Wiener Kirchenzeitung, en lašk, hrvaški „Vienec“ in srbsko „Matico“.

Da pa naša Čitalnica tudi živi, pokazala je 2. feb., ko je Vodniku na čast „besedo“ s tombolo napravila. Kaj tacega se ni zgodilo, kar semenišče goriško stoji. Prof. Kocjančič je bil ves navdušen in nas je opomnil, naj tudi djansko pokažemo ljubezen do domovine — in glej v enem dnevu je bilo 70 f. zapisanih, da se knjižnica semeniška kot vstanovni ud v „matico slov.“ vpiše, drugih 30 f. dasta gg. Dr. Hrast pa Kocjančič.

Podučuje nas g. Kocjančič v staroslov., ktero primerjaje z drugimi slovensk. narečji razlaga. Da je tak način podučevanja jako podučljiv, misliš si lahko! V mojo žalost Ti pa moram naznaniti, da je en Slovenec iz našega društva izstopil — in to je eden naših nekdanjih sošolcev! Die Gedanken sind frei — kritizuje se sam!!

Druzi posebnosti se zdaj ne spominjam!

Kako je Vaše društveno dijaško življenje? Kako je se „slovansko besedo“. Ali imate še „Slovenijo“, kako so Hrvati? kako Srbi? Ali je kaj slovanskega duha med sinovi Slave? Kako se imata kaj Hrastiča? — pozdravi mi jih! Kako je s Čerinom? — pozdravi mi ga lepo — tudi Kocmana in druge eks-sošolce.

Zanimalo bi me jako, ako bi me hotel posebno Vaše slovanske razmere — vsaj v glavnih potezah — naznaniti! Ali letos Starčevićjancev nič več ne opisuješ? — Še nekaj! ali je Kurinčič Klarjev v Gradcu — ali v Dalmaciji.

Sprejmi najsrčniši bratovski pozdrav

od Tvojega vedno Ti udanega

Ivana Strés-a, l. r.

V Gorici 14/2 1870.

To je gotovo, da je duh Lavričev, ki je povsod in vselej in pred vsem povdarjal le narodnost, bil pripravil moje nekdanje sošolce do tega, da so me vsi smatrali kot zastopnika in nositelja njegovih idej in da so se obračali (ne vsi, vendar večji del in v obče) v vsem do mene z vprašanji, na katera sem odgovarjal vestno, kolikor sem mogel.

Ko sem se junija 1870. pripravljaj na odhod iz Gradca, dobim od dr. Lavriča sledeče pismo :

Ljubi mi Oblace!

Nenadoma mi je prišla novica, da pridete že 15. Junija v Gorico. Veseli me ta novica gotovo, ali dela imam premalo in ne vem, kako bo ta reč izšla. Ako pa pridete, menda se bo kmalo poboljšal stan moje pisarnice. Gotove plače pa ne morem Vam obljubiti, ker denarja nimam in moram Perociju 25 gl. dajati. Če ste dobro prevdarili to zadevo, pridite, saj veste, da je France Oblak moj mladi prijatelj, prav za prav sva že stara prijatelja. Preskrbite O' Connellovih govorov nekaj. Brez treh ne smete priti.

Pozdravljam Vas presrečno

Vaš

Lavrič, l. r.

Že tisti večer sem odšel iz Gradca. To je šlo naglo!

Ko sem prišel po šempaskem taboru iz Gradca domov še pred koncem šolskega leta 1870., ni imela Gorica več starega lica; zapazil sem v mestu vse drugačno, ne bolj osorno, ampak bolj vljudno obnašanje tukajšnjega občinstva proti nam Slovencem.

V tistih časih pa so kranjski prijatelji dr. Lavriča želeli imeti — tega uzor-rojaka — doma na Kranjskem. Pa to se jim ni posrečilo. Res je, da tedanji ljubljanski advokatski koncipijent dr. Sajovic, kateremu je bilo podeljeno mesto v Kranju, je resigniral na nje, in so Ljubljančani svetovali dr. Lavriču, naj pride on v Kranj, pa jaz vem, da on ni hotel tega mesta prevzeti, ker je rekel, da mora iti v kraj, ki je slovenstvu nevaren, da s tem Slovencem tamkaj pomaga, kjer je največja nevarnost. Tedaj se je v njem rodila misel, da bi iz Ajdovščine šel naravnost v Gorico. Ta misel je postala v njem toliko bolj živa, ker je videl povodom šempaskega tabora, da v Gorici, ne na Kranjskem je potrebna njegova navzočnost.

In res! Tedaj je bila na Primorskem, kakor še sedaj, vlada v nemških rokah; kot predsednik višje sodnije v Trstu

je bil baron Kemperle, rojen Slovenec, ki pa ni bil kaj posebno vnet za slovenstvo, če tudi je bil sicer pravičen mož; pri c. k. okrožni sodnji v Gorici je bil predsednik dr. Alojzij vitez Visini, lojalni Italijan puro sangue. Italijanščina je bila lingua del foro (uradni jezik), kateremu so se tedaj brezobzirno morale vklanяти vse sodnije na Primorskem, razven onih krajev (Bolec, Tolmin, Cerklje, Kanal, Ajdovščina, Sežana, Komen, Podgrad) kjer je pa nemščina zahtevala prednost, katero so na Primorskem Italijani le neradi „trpeli“; kajti Tolmin, Ajdovščina, Podgrad in drugi kraji da so bili posebno za časa patrimonijalnega sodstva italijanska „narodna posest“. Pred prihodom dr. Lavriča v Gorico so le neradi reševali njegove slovenske vloge, ki jih je napravljaj v Ajdovščini skoraj izključno in jih pošiljal po vsem Primorskem redno v slovenščini.

Odvetniki so takrat italijanili in c. k. notarji v Gorici so tedaj še vsa svoja notarska pisma Slovincem le v italijanskem ali nemškem jeziku napravljali. Edini Friderik dr. Della Bona je včasih napisal kako listino v pravilni slovenščini.

Javne knjige so bile tedaj skoraj izključno le v italijanščini napravljene, in teh se je lingua del foro še krčevito držala. Redki so bili slučaji vknjižbe, pravilne vknjižbe kakega slovenskega pravnega pisma. — Imena krajev, oseb, prodajalnic i. t. d. so bila vsa tako pisana, da človeka groza preleti, če misli na to. Dr. Karol Lavrič si je bil naložil titansko nalogo, trebiti ta Avgijev hlev!

Pisalo se je v dr. Lavričevi odvetniški pisarnici za Slovence izključno vse in na vse gosposke v slovenskem jeziku. Pazil je dr. Lavrič osebno, da je bil slovenski jezik, ki se je v njegovi pisarnici pisal, točen, razumljiv, lepoglasen in čist.

V nekem pismu na me omenja dr. Lavrič uspehe svojega boja za slovenščino. Piše med drugim: „Dela nimam veliko, pa vpeljal sem slovenščino v vse uradnije na Goriškem; pri nadsodnji je že dovolj pravi, in 2 slovenska rekurza sem tudi poslal k najvišji sodnji v Beč. Pritožba društva „Soča“ je v slovenskem jeziku pisana in poslali smo jo Cesarju brez nemškega prevoda, krasno jo je pisal kaligraf Frfila.“

Ko sem v tisti dobi bil v Ljubljani in sem dr. Razlagu med drugim pravil, da pri nas v Gorici v odvetniški pisarni dr. Lavriča pišemo le slovensko, „pa da prav radi tega posebno pri okrožni sodnji v Gorici nam naše prošnje preradi zavračajo, jim ne vgodé i. t. d., ko bi se sicer te prošnje lahko vgodno reševale; mi da si pomagamo z rekurzi, prizivi, pritožbami i. t. d., ki se navadno vgodno rešujejo“, je dr. Razlag postal prav resen in je rekel: „pri tem stranke trpé; recite svojemu principalu dr. Lavriču, da mu jaz resno odsvetujem, boriti se na škodo strank za sicer opravičeno tirjatev gledé jezika; priznanje dejansko te pravice moramo Slovenci priboriti si po svojih zastopnikih na Dunaji.“

Povedal sem to dr. Lavriču. On mi pokaže v svoji stari izdaji Manza neki skupen sklep najviše in kasacijske sodnije, po katerem sklepu da je bila prav vsled njegovih (dr. Lavričevih) prizivov ta zadeva ugodno za Slovence in definitivno rešena, in mi reče: „Jaz kot odvetnik moram tako postopati. Vem, da stranke pri tem izgubé čas, denar, in marsikaj drugega, pa jaz jih dovolj odškodujem s tem, da veliko manj računam kot drugi odvetniki in tu ne bom poslušal g. dr. Razlaga.“

V tem času (po 25. juliju 1870.) mi piše moj prijatelj Emil Grossmann med drugimi sledeče pismo, ki ga zamorem le v dotičnem kratkem odlomku priobčiti, tako-le: . . . „Veseli me, ko mi poročaš, da zavzema dr. Lavrič, katerega sem kot drugošolec tako ljubil, tudi v Gorici vzvišeno mesto, kjer je potreba, da stoji v brambi narodnih interesov, vrl in značajan mož. Od vseh nas (družine Grossmannove) prinesi mu najsrčnejše pozdrave in priporočila in vprašaj ga tudi, če bi mu bilo všeč zastopati mojega očeta v tožbah proti D..., K... in dr. T..., kateri gospodje so zarad svojih dolgov mojega očeta za nos vodili. Piši mi prav hitro o tem, ker moj oče noče več dolgo čakati“ Ponudbo pa je uljudno odklonil.

Potem ko je dr. Lavrič v deželnem odboru goriškem imel dovolj posla in je vsled narodove volje imel več upliva, je bilo nekoliko naraslo delo v njegovi odvetniški pisarni, katero je zdaj večji del le meni, njegovemu koncipijentu, in Ferdinandu Perozziju prepuščal. Tedaj so se on in ranjki Viktor Dolenc, dr.

Miani Robert, Ferfila Franjo, ranjki vadnični učitelj in glasbenik Hribar in drugi goriški gospodje shajali zvečer v gostilni „pri 3 kronah“, „pri Fajfarju“ na Kornu (zdaj hiša Kavčič) in pri „Jozeljnu“ (zdaj gostilna Katnik) in drugod in smo skupaj marsikatero resno, pa tudi veselo uro prebili. Ti večeri so kazali, kako zna dr. Lavrič, ki se nam je kazal v vsem poštenega, odkritega in resnega moža, tudi dovtipen biti.

Ko je italijanska večina v deželnem odboru goriškem (takrat je bil dr. Pajer glaven motor) sklepala o uradnem jeziku pri deželnih uradih, je bil dr. Lavrič za popolno enakopravnost obeh deželnih jezikov povsod in v vsem. Dr. Pajer je nasprotoval in dosegel v deželnem odboru večino v nasprotnem zmislu. Temu sklepu bi se po parlamentarnih pravilih moral dr. Lavrič podvreči in ta sklep je bil protiven vsemu njegovemu dosedanjemu delovanju. Zaradi tega se je boril sam s seboj, vprašaje se: ali se hočem podvreči sklepu in ovreči vse svoje delovanje za slovenstvo, ali hočem še ostati ud take korporacije, ki mojim načelom pljuva v obraz, in še povrhu sam izvrševati take sklepe? Ves razburjen je prišel po odborovi seji domu in mi reče: Jaz se ne morem temu sklepu podvreči. Izstopim iz deželnega odbora!

Po odstopu dr. Lavričevem iz deželnega odbora je bila beseda, katero so si rekli slovenski volilci: dr. Lavrič nas je zapustil, veliko neprilik smo morali premagati, da smo ga v deželni odbor spravili, in zdaj! Pa še druge rezke opazke, katerih ne morem ponavljati, sem pri Slovencih slišal. Italijani so molčali. Stranke, ki so prej vedno gostejše zaupavale naši odvetniški pisarnici svoja opravila in naročila, so polagoma, skoraj bi rekel, kar nakrat izostale. Le še kak bolj zamuden plačevalec je prinašal kako medlo civilno pravdo, ali pa je napravil kako kazensko ovadbo, ali je prišel po kak pravni svet. Referenti pri c. k. okrožni sodnji niso več skrbno iskali, da bi nam naše še vedno slovenske vloge točno reševali, ampak so le iskali kako ničevo pretvezo, da so nam jih zavračali.

Respekt in vgled, ki naj ga ima odvetnik pri sodnji in drugih gosposkah, se je premenil v nekako kolegijalnost celo pri sodnijskih slugah, in dr. Lavrič, ki je bil na sebi ponižen in priprost, ni tirjal posebnih poklonov. Pisarnica naša je prišla

tako vedno bolj ob advokatski ugled. Zdelo se je, kakor bi sami Slovenci dr. Lavriču hrbet obračali in marsikdo je rekel: „znorel je; pameten človek ne zavrže tako lahko dohodkov deželnega odbornika!“

Tudi dr. Lavrič, ki ni bil sicer nobene potrate navajen, je od svoje strani premenil življenje in je postal vegetarijanec, na videz je hvalil tako življenje, ali videlo se mu je, da to žrtev prinaša svojim idejam in domovini. Vrgel se je dr. Lavrič zdaj bolj ko prej na uredovanje „Soče“, pri čemur mu je zdatno ranjki Viktor Dolenc pomagal. Vsi, kolikor nas je bilo, smo mu pri tem pomagali ali s spisi, ali z uredovanjem „Soče“, ali pri njeni korekturi in zahajali smo v Čitalnico goriško, ki je tedaj bila v ulici sv. Antona nasproti „Preture“ v I. nadstropji sedaj Kopačeve hiše, kjer smo se goriški Slovenci zbirali, plesali, peli, govorili in v političnem društvu „Soča“ pod predsedništvom dr. Lavriča zborovali. Celo stari advokat Pavel dr. de Bizzaro, ki še zdaj v tisti hiši živi in stanuje, je rad z nami občeval.

V tistem času se je začelo v Gorici pa tudi neko gibanje, katero, da si tudi ni bilo v izrečnem nasprotju z Lavričevim delovanjem, je vendar bilo nasprotnega duha. Med tem, ko so pri Lavričevem nastopu v slovensko javno življenje bili vsi naši duhovni na njegovi strani in mu pri njegovih res krasnih, navdušenih in klasičnih govorih ploskali, so zdaj pri marsikaterem njegovih dejanj, posebno pa proti bolj prosti pisavi „Soče“ zmeraj kaj prigovarjali in so posebno laški duhovniki sklenili napraviti katoliško društvo in ustanoviti nov list. Pomagalo naj bi pri tem mlado duhovstvo.

V začetku leta 1871. sreča dr. Lavriča še ni bila do vidnega poznanja zapustila, pa poznalo se je, da mu advokatura malo nese. Jaz sem se v teh okoliščinah lahko začel pripravljati za drugi državni izpit. Tudi dr. Lavrič sam mi je za to prigovarjal. Večkrat mi je resno rekel: „Oblace, hora ruit!“ (O., čas beži!) in me je s tem vedno opominjal, naj pridno študiram. Tako sem že 9. februarja 1871. napravil drugi državni izpit.

Ko sem prišel skozi Ljubljano, Postojno, Razdrto, Št. Vid po Vipavski dolini domov, se je dr. Lavrič čutil bolnega na

živcih ter je prepustil advokatsko pisarnico meni in Perociju (takrat ni bilo veliko dela) in je šel v maju 1871. k svojemu prijatelju Rikliju v Trst, kjer je upal, da ozdravi svoje živce v njegovem vodnem zdravilišču, in od tam mi je pisal sledeče pismo:

Dragi Oblace!

Quid novi doma, tu je skoro boljši, ne vem prav, zakaj da ni, pa že bode nadjam se. Kako bo zarad denarja? pišite mi kmali.

Pozdravljam Vas in vse prijatelje

Vaš

Dr. Lavrič, l. r.

V Trstu 5/5 1871.

Ne spominjam se več, kaj sem dr. Lavriču odgovoril na to pismo. Zdi se mi pa, da je on malo časa še ostal v Trstu. Pa naj si že bo, kakor hoče, zdi se mi, da je tedaj že dr. Lavrič v Trstu s tamošnjimi Slovenci ugibal, kako bi se dala med goriškimi in tržaškimi Slovenci vzajemna zveza napraviti. Bilo je pa zame tedaj kritično stanje, ker tedaj sem prevedel, da dr. Lavrič ne more več imeti koncipijenta; jaz mu nisem delal za izrečeno plačo, pa vendar sem prejemal od njega za tedanje čase lepe dohodke. Dr. Lavrič sam me je spravil tedaj po dogovoru v pisarno advokata dr. Nardinija, potem dr. Pavla de Bizzaro, nakar sem sklenil stopiti k sodnji.

V tem času sem še vedno delal pri „Soči“. Iz tistega časa vem, da smo v „Soči“ od 27. junija 1871. priobčili članek: Našemu duhovstvu; tedaj je bil dr. Lavrič docela opešal, kar sem naznanil svojemu dobrotniku v Ljubljano, ki mi je odgovoril:

Dragi gospod Oblak!

Vaše povedbe o zdravstvenem stanju našega prijatelja dr. Lavriča sem prejel, in to nas je vse prav vžalostilo, da je njegova duša omračena, vendar se nadjam, da bo čas njegovo dušno razpoloženje nekoliko ozdravil. — — — — —

Od njega sem prejel pismo, v katerem mi naznanja svoje sožalje, jaz se mu zahvaljujem in ga srčno pozdravljam.

V Ljubljani 26/12 1871.

Ustanovila je tedaj od mene že omenjena duhovska stranka nov slovenski list „Glas“, prišel je kaplan Ivan Stres v Gorico in mi je prigovarjal, naj pri njem sodelujem, jaz pa, ki sem tedaj imel s seboj dosti opraviti, sem odklonil.

19. junija 1872. je izšel „Glas“, kojega je od začetka menda uredoval sam Ivan Stres.

Posedujem dokaz, katerega iz več vzrokov ne morem priobčiti, da je dr. Lavrič že tiste čase nameraval iz Gorice v Tolmin preseliti se, kar pa se mu je odsvetovalo, češ, da korak preseliti se iz mesta na deželo je nazadovanje. Ostal je torej dr. Lavrič v Gorici in si je pridružil ranjcega Viktorja Dolenca glede uredovanja „Soče“. Ker se je pa njegova klijentela občutno krčila in ni mogel več izhajati s svojimi pičlimi dohodki, se je slednjič vendar stalno preselil v Tolmin. Leta 1876. sem se napotu v Cerkno, kamor so me bili poslali, da sem nadomeščal starega onemoglega sodnika Moritz-a, ustavil v Tolminu in sem v snegu obiskal dr. Lavriča in Karola Pencina (oba ustanovitelja tolminske čitalnice). Dr. Lavrič je tedaj stanoval in imel odvetniško pisarnico v mali hišici ranjke Nani Sfiligojeve. Moj Bog, kaka razlika od leta 1863. sem! Bil sem tudi v njegovi pisarnici; tudi vse pohištvo je bilo v slabem stanu.

Govorila sva malo z dr. Lavričem, in videti je bilo, da on nima v sebi več nekdanje čilosti in da je bil moralno jako pobit. Jaz sem bil tedaj truden od vožnje iz Gorice. Ko sva končala najin pogovor in me je on še spremil v snegu nekoliko stopinj, sem mu pri slovesu rekel: „Gospod doktor, jaz postanem sodnijski uradnik; zdaj sem poslan v Cerkno. Delajte za narod, kar morete in kar dosežete, to bom jaz yestno in rad izpolnjeval; v borbe narodne pa se kot uradnik ne morem več spuščati. Vi vidite, da nisem okrepil za nič, da sem prešibek in zelo bolan na nogah.“ Malo sva govorila, ker je bilo pozno, on je šel v svoje stanovanje, jaz pa sem šel domu k starišem, ki so prebivali pri nadučitelju in skladatelju Danilu Fajgelju, svojem zetu. Nisem več videl svojega Lavriča. Zadnji dan je bil namreč odšel v Trst. Jaz radi plazov nisem mogel več dni oditi iz Tomina, da bi prišel v Cerkno; pa ko sem bil v Cerknem že prevzel vodstvo tamošnje c. k. okrajne sodnije,

mi prinese 5. marca 1876. zjutraj sodnijski sluga med došlimi pismi za c. k. sodnijo v Cerknem še — Lavričevo osmrtnico.

Kakor strela iz jasnega marčnega neba me je ta vest pretresla. Dr. Lavriča, prijatelja mojih mladih dni, ljubega mojega narodnega vzgojitelja in bodritelja, učitelja omikanega vedenja, deklamatorike in govorništva, dobrotnika, slovenskega narodnega buditelja in stebra narodne prosvete na Goriškem, moža jeklenega značaja, vzora nesebičnosti, ljubitelja vsega lepega in dobrega, nam je temnogleda Morana objela! Oj bogovi, nam Slovencem sovražni!

Popravki.

žlic (ne žlič) na strani 10. v 6. vrsti od spodej gori;
obrbi (ne obrte) na isti strani v 4. vrsti od spodej gori;
doznali (ne dognali) na strani 14. v 7. vrsti od spodej gori;
Tomin — izpuščeno za besedo »postal« v 13. vrsti na strani 17.;
okr. — izpuščeno za »c. kr.« v 6. vrsti na strani 17.;
orehi (ne kostanji) v 2. vrsti na strani 18.;
ti (ne li) v 19. vrsti na strani 19.;
posnemam (ne posnemamo) v 11. vrsti na strani 23.;
naša (ne višja) v 23. vrsti na strani 27.;
v popolnilo stavka . . . »po realnem znanju« v 11. vrsti na strani 28.
treba dostaviti, da je avtor študiral poljedelstvo na tehniki.
veselja (ne veselje) v 2. vrsti na strani 30.;
bödite (ne boditi) v 16. vrsti na strani 31.;

